

Pieniński Park Narodowy
ul. Jagiellońska 107 b
34-450 Krościenko n. Dunajcem
tel. 18 2625601, 2625602 fax 2625603
e-mail: biuro@pieniny pn.pl
REGON 122456671, NIP 735-285-46-21

LIFE Project Number
LIFE12 NAT/PL/000034

FINAL Report
Covering the project activities from 01/09/2013 to 31/12/2019

Reporting Date
27/03/2020

LIFE+ PROJECT NAME or Acronym
LIFE Pieniny PL

Project Data

Project location	Pieniński Park Narodowy, Małopolska, Polska
Project start date:	01/09/2013
Project end date:	30/06/2018 Extension date: 31/12/2019
Total Project duration (in months)	76 months
Total budget	1 276 538 €
Total eligible budget	1 276 538 €
EU contribution:	638 269,00 €
(%) of total costs	50
(%) of eligible costs	50

Beneficiary Data

Name Beneficiary	Pieniński Park Narodowy
Contact person	Mr Andrzej Kowalski
Postal address	Jagiellońska 107 b, PL, 34-450, Krościenko n.D.
Visit address	Jagiellońska 107 b, PL, 34-450, Krościenko n.D.
Telephone	00-48-182625601
Fax:	00-48-182625603
E-mail	biuro@pieniny pn.pl
Project Website	www.pieniny pn.pl (zakładka LIFE+)

1. List of contents	2
2. List of abbreviations	4
3. Executive summary	4
Summary in English.....	6
4. Introduction	7
5. Administrative part.....	10
5.1. Description of the management system	10
5.2. Evaluation of the management system	11
6. Technical part	12
6.1. Technical progres, per task	14
6.1.1. A.1 Przygotowanie wykupu gruntów.....	14
6.1.2. A.2 Zakup sprzętu.....	15
6.1.3. B.1 Zakup gruntów.....	15
6.1.4. C.1 Zabiegi ochronne na łąkach i młakach.....	16
6.1.5. C.2 Remont i modernizacja szlaków turystycznych.....	18
6.1.6. C.3 Zabiegi ochronne na murawach.....	19
6.1.7. C.4 Ochrona pszonaka pienińskiego Erysimum pieninicum.....	19
6.1.8. C.5 Usuwanie obcych gatunków inwazyjnych.....	20
6.1.9. C.6 Ograniczenie negatywnego wpływu wypasu na miejscach rozrodu płazów.....	21
6.1.10. D.1 Monitoring skuteczności zabiegów na łąkach D.6 Monitoring procesów przyrodniczych w ekosystemach leśnych.....	22
6.1.11. D.2 Monitoring skuteczności zabiegów na murawach.....	25
6.1.12. D.3 Monitoring efektów związanych z remontem szlaków.....	26
6.1.13. D.4 Monitoring efektów zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego Erysimum pieninicum.....	28
6.1.14. D.5 Monitoring skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych.....	29
6.1.15. D.7 Monitoring płazów.....	30
6.1.16. D.8 Ocena wpływu społeczno-gospodarczego planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na funkcję ekosystemu.....	31
6.1.17. F.1 Zarządzanie projektem.....	32
6.1.18. F.2 Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami.....	33
6.1.19. F.3 Przygotowanie planu działań po zakończeniu projektu "After Life".....	35
6.1.20. F.4 Zewnętrzny audyt finansowy.....	36
6.1.21. F.5 Monitorowanie realizacji projektu.....	36
6.2. Dissemination actions.....	39
6.2.1. Objectives.....	39
6.2.2. E.1 Spotkania promujące projekt (inauguracyjne I informacyjne).....	39
6.2.3. E.2 Strona internetowa projektu.....	41
6.2.4. E.3 Folder informacyjny o projekcie	41
6.2.5. E.4 Gadżety promujące projekt.....	42
6.2.6. E.5 Warsztaty edukacyjne.....	42
6.2.7. E.6 Konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży.....	44
6.2.8. E.7 Tablice informacyjne o projekcie.....	45
6.2.9. E.8 Międzynarodowa konferencja kończąca projekt.....	45
6.2.10. E.9 Raport laika.....	46
6.3. Evaluation of Project Implementation.....	47
6.4. Analysis of long-term benefits.....	51
6.4.1 Korzyści środowiskowe.....	51
a. Bezpośrednie ilościowe korzyści dla środowiska.....	51

b.	Znaczenie projektu dla istotnych problemów ochrony środowiska oraz polityki środowiskowej.....	52
6.4.2	Długoterminowe korzyści i trwałość.....	53
a.	Długoterminowe jakościowe korzyści dla środowiska.....	53
b.	Długoterminowe / jakościowe korzyści ekonomiczne.....	54
c.	Długoterminowe jakościowe świadczenia społeczne.....	54
d.	Kontynuowanie działań projektu przez beneficjentów lub inne podmioty.....	55
6.4.3	Replikacja, demonstracja, możliwość przenoszenia, współpraca.....	55
6.4.4	Najlepsze lekcje praktyczne.....	55
6.4.5	Innowacyjność i wartość demonstracyjna.....	56
6.4.6	Długofalowe wskaźniki sukcesu projektu.....	56
7.	Comments on the financial report	57
7.1.	Summary of Costs Incurred.....	57
7.2.	Accounting system.....	59
7.3.	Partnership arrangements.....	59
7.4.	Auditor's declaration.....	59
7.5.	Summary of costs per action	60
8.	Annexes	62
8.1.	Technical annexes	62
8.2.	Dissemination annexes.....	63
9.	Financial report and annexes	63

2. List of abbreviations

PPN – Pieniński Park Narodowy

Projekt – projekt „LIFE Pieniny PL” nr LIFE12 NAT/PL/000034 „Natura w mozaice – ochrona gatunków i siedlisk w obszarze Pieniny”

Pieniny – obszar Natura 2000 PLC120002

KE – Komisja Europejska

NFOŚiGW – Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

3. Executive summary

Projekt zrealizowano zgodnie z nowo przyjętym harmonogramem zawartym w umowie uzupełniającej z dnia 18 maja 2018 roku do umowy o udzielenie dotacji na projekt nr LIFE12 NAT/PL/000034. Niniejszy raport przedstawia podsumowanie całości zrealizowanego projektu na dzień 31 grudnia 2019 roku. Wszystkie zadania zaplanowane w projekcie zostały całkowicie zakończone. Do KE, przedstawiciela Zewnętrznego Zespołu Monitorującego oraz NFOŚiGW wysłano łącznie pięć sprawozdań z realizacji projektu: raport wstępny (17 marca 2014 roku), raport śródkresowy (25 lutego 2015 roku), pierwszy raport z postępu (25 marca 2016 roku), drugi raport z postępu (20 grudnia 2017 roku) oraz trzeci raport z postępu (31 stycznia 2019). Powyższe raporty zostały pozytywnie przyjęte i zaakceptowane przez KE pismami z dnia 28 kwietnia 2014 roku (raport wstępny), 14 maja 2015 roku (raport śródkresowy), 5 grudnia 2016 roku (pierwszy raport z postępu), 5 marca 2018 roku (drugi raport z postępu) oraz 26 kwietnia 2019 roku (trzeci raport z postępu).

Do dnia 31 grudnia 2019 roku w pełni osiągnięto wszystkie 29 kamieni milowych (tab.1)

Name of Milestone	Number of the associated action	Deadline	Achieved
Nabór pracowników wg schematu organizacyjnego	F1	31/12/2013	1/10/2013
Zakup sprzętu	A2	31/03/2014	24/03/2014
Czynna ochrona muraw kserotermicznych	C3	31/12/2015	23/11/2015
Przekazanie wiedzy na temat projektu na spotkaniach informacyjnych	E1	31/12/2015	17/04/2016
Wyremontowanie ok 1260 m.b. szlaków turystycznych i ukierunkowanie ruchu turystycznego	C2	31/12/2015	12/11/2017
Zachowanie warunków siedliskowych pszonaka pienińskiego	C4	31/12/2015	30/10/2015
Wymiana doświadczeń z innymi projektami	F2	30/06/2016	13/05/2016
Przeprowadzenie 140 warsztatów	E5	31/12/2016	31/12/2016
Wystawa pokonkursowa (konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży)	E6	31/03/2017	25/10/2017
Ograniczenie populacji rdzestowca ostrokończystego i sachalińskiego	C5	31/12/2017	2/10/2017
Zabezpieczenie miejsc rozrodu płazów	C6	31/12/2017	17/05/2017

Name of Milestone	Number of the associated action	Deadline	Achieved
Wykonanie monitoringu skuteczności zabiegów na murawach	D2	31/01/2018	31/10/2017
Wykonanie monitoringu efektów związanych z remontem szlaków	D3	31/01/2018	31/10/2017
Wykonanie monitoringu pszonaka pienińskiego	D4	31/01/2018	31/10/2017
Wykonanie monitoringu skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych	D5	31/12/2017	31/10/2017
Wykonanie monitoringu płazów	D7	31/12/2017	31/10/2017
Ocena wpływu społeczno-gospodarczego planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na funkcję ekosystemu.	D8	20/03/2018	19/03/2018
Wykonanie tablic informacyjnych o projekcie i promocja projektu	E7	31/03/2018	16/05/2014
Międzynarodowa Konferencja kończąca projekt	E8	30/06/2018	20/04/2018
Zakup gruntów (40 ha)	B2	30/06/2019	31/08/2018
Przygotowanie ofert do wykupu gruntów	B1	30/06/2019	31/06/2019
Czynna ochrona łąk	C1	31/12/2019	31/12/2019
Promocja projektu za pomocą folde-ru	E3	31/12/2019	31/12/2019
Promocja projektu za pomocą gadže-tów	E4	31/12/2019	31/12/2019
Publicznie dostępna wiedza na temat projektu	E9	31/12/2019	31/12/2019
Sprawna realizacja projektu	F5	31/12/2019	31/12/2019
Utworzenie i prowadzenie strony internetowej projektu	E2	31/12/2019	31/12/2019
Wykonanie monitoringu siedlisk leśnych	D6	31/12/2019	31/12/2019
Wykonanie monitoringu skuteczności zabiegów na łąkach	D1	31/12/2019	31/12/2019

W ramach działania B.1 (*Zakup gruntów*) do końca maja 2019 r. zakupiono działki grun-
towe od właścicieli prywatnych o łącznej powierzchni 44,1490 ha, za łączną kwotę
727 822,21 EUR. Podpisano 143 umowy kupna w formie aktu notarialnego. Powierzchnię
wykupów zaplanowaną w projekcie (40 ha) osiągnięto do końca sierpnia 2018 roku.

Powierzchnia zabiegów ochronnych, jakie przeprowadzono w toku realizacji działania C.1 (*Zabiegi ochronne na łąkach i młakach*) na działkach wykupionych od początku projektu wynosi odpowiednio: pierwszy zabieg – 24,03 ha, drugi zabieg 15,79 ha.

Informacje o projekcie znajdują się na stronie internetowej projektu (*działanie E.2 Strona internetowa projektu*) w języku polskim i angielskim. Na bieżąco aktualizowana strona projektu działa jako zakładka LIFE+ na stronie Pienińskiego Parku Narodowego www.pieninyppn.pl. W okresie od 27 lutego 2014 roku do końca 2019 roku stroną projektu odwiedziło 8161 osób (odnotowano 35822 wyświetleń strony projektu).

Zorganizowano łącznie siedem posiedzeń Komitetu Sterującego, organu doradczo-opiniotwórczego powołanego zarządzeniem dyrektora PPN nr 4/2014 z dnia 26 lutego 2014 roku (działanie F.1 *Zarządzanie projektem*). Ostatnie posiedzenie odbyło się 14 listopada 2019 roku.

W ramach działania F.5 (*Monitorowanie realizacji projektu*) w dniach 17-18 grudnia 2019 roku odbyło się spotkanie z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego oraz z oficerem finansowym Komisji Europejskiej. Celem spotkania była ocena stanu realizacji poszczególnych zadań w projekcie oraz prawidłowości kwalifikowania i dokumentowania poniesionych kosztów. Regularnie sporządzano kwartalne raporty z realizacji projektu i przedstawiano członkom Komitetu Sterującego do zatwierdzenia oraz przedstawicielowi Zewnętrznego Zespołu Monitorującego.

Summary in English

The "LIFE Pieniny PL" project has been successfully accomplished, it was proceeded with the newly adopted schedule set in the supplementary agreement to the grant agreement. This progress report covers activities up to the end of the project which is 31th December 2019. The European Commission having approved previously sent inception, mid-term and all three progress reports, confirmed its acceptance in the letters sent to the Pieniny National Park (PPN) on: 28th April 2014 (inception report), 14th May 2015 (mid-term report), 5th December 2016 (1st progress report), 5th March 2018 (2nd progress report) and 26th April 2019 (3rd progress report).

Total of 29 milestones listed in the table (3.1 General progress) were fully completed.

By the end of May 2019 PPN the beneficiary achieved 44,1490 ha of the total area of land that has been purchased within this project (action *B.1 Land purchase/lease*). Total cost of land purchased amounts 727 822,21 EUR. A total of 143 agreements for the purchases were signed in the form of notarial deeds. The purchase of the area of 40 ha set in grant agreement was achieved by the end of August 2018.

Protective measures under the action C.1 (*Protective measures implemented on meadows*), consisted of shrub cutting and mowing, on plots purchased from the beginning of the project till end of May 2019 have been carried out on a total area of: 24,03 ha – first year implementation of protective measure after land purchasing and 15,79 ha of the second implementation.

Information and news are provided in Polish and English on project website (*action E.2 The project website*). The website is updated regularly and is available as a "LIFE +" tab on the PPN website (www.pieninyppn.pl). In the period between the 27th February 2014 and the 31st December 2019 a total of 8161 people visited the project website.

The Steering Committee appointed by the Pieniny National Park Director as a consultative and advisory body to the "LIFE Pieniny PL" project gathered 7 times for a meeting at the PPN headquarters (last one was held 14th November 2019).

The External Monitoring Team member, Mr Stanisław Tworek together with an EU financial officer paid two day visit to the project in November 2019 (*action F.5 Monitoring of the implementation of the project*). The purpose of the meeting was to assess the project's progress and its coherence with the incurred costs. Quarterly reports describing the implementation of the project were drawn up regularly. The reports were presented to the members of Steering Committee for acceptance and the representative of the External Monitoring Team.

4. Introduction

Pieniny są elementem ogólnoeuropejskiej sieci Natura 2000. W najatrakcyjniejszej części pasa skałkowego, leżącej w granicach Pienińskiego Parku Narodowego, wyznaczono dwa obszary: siedliskowy PLH120012 i ptasi PLB120008 tworzące obecnie wspólny obszar PLC120002 o nazwie „Pieniny”, zajmujący powierzchnię 2336,4 ha, na którym PPN realizował projekt „LIFE Pieniny PL”.

Celem przedsięwzięcia było zachowanie lub poprawa stanu zachowania gatunków i siedlisk przyrodniczych w obszarze „Pieniny”. Projekt zakładał osiągnięcie tego celu poprzez:

- Wykup gruntów i objęcie ich działaniami ochronnymi
- Remonty szlaków
- Poprawę warunków bytowania pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum*
- Zabiegi na murawach
- Zabezpieczenie miejsc rozrodu płazów
- Usuwanie obcych gatunków inwazyjnych

Główne działania w projekcie oraz osiągnięte rezultaty:

- Dzięki przeprowadzonym wykupom zwiększono możliwość prowadzenia zabiegów ochronnych na łąkach oraz wyłączono wszystkie wykupione działki leśne z gospodarczego użytkowania.
- Przeprowadzone zabiegi koszenia, usuwania pojedynczych drzew oraz wycinania krzewów na łąkach i młakach pozwoliły zahamować sukcesję na wykupionych i nieużytkowanych ekosystemach górskich łąk konietlicowych *Polygono – Trisetion (6520)* i górskich łąk świeżych *Arrhenatherion elatioris (6510)* oraz zanikanie rzadkich gatunków roślin i zwierząt.
- Na wyremontowanych w projekcie odcinkach szlaków turystycznych ograniczono negatywnego wpływ ruchu turystycznego na siedliska przyrodnicze bezpośrednio przyległe do szlaków. Modernizacja szlaków turystycznych poprzez naprawę nawierzchni i zastosowanie zabezpieczeń przed skracaniem zakosów, schodzeniem ze szlaków i rozdeptywaniem roślinności pozwoliła skanalizować ruch turystyczny na wyremontowanych odcinkach szlaków.
- Wykonane zabiegi odkraczania i usuwania biomasy na murawach kserotermicznych *Festuco-Brometea* przyczyniły się do poprawy warunków świetlnych wielu gatunków roślin naskalnych oraz związanych z nimi gatunkami bezkręgowców.
- Ochrona pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum* w obrębie wzgórza zamkowego w Czorsztynie, stanowiącego największe stanowisko tego endemicznego gatunku w Polsce i w Europie. Zabiegi ochronne objęły: zabezpieczenie zewnętrznych murów zamku przed osypywaniem się, oczyszczenie murawy kserotermicznej oraz wysianie

nasion pszonaka pienińskiego zebranych wcześniej z osobników rosnących w rejonie prowadzonych prac remontowych.

- Ochrona miejsc rozrodu płazów przed negatywnym wpływem wypasu owiec. Zabezpieczono miejsca rozrodu traszki karpackiej *Triturus montandoni*, traszki górskiej *Triturus alpestris*, kumaka górskiego *Bombina variegata*, ropuchy szarej *Bufo bufo*, żaby trawnej *Rana temporaria* w 4 punktach w rejonie polany Majerz. Na skraju polany w rejonie leśniczówki PPN wykonano nowego oczko wodne o powierzchni lustra wody około 30 m².
- Dzięki realizacji projektu radykalnie zmniejszono w Przełomie Dunajca populację obcych gatunków inwazyjnych z rodzaju *Reynoutria*.
- Wyniki przeprowadzonego monitoringu skuteczności podjętych w ramach projektu zabiegów potwierdzają zasadność ich wykonania oraz właściwy kierunek przy wyborze sposobu realizacji poszczególnych zadań.
- Promocja celów projektu przyczyniła się do większego zrozumienia i akceptacji idei ochrony zasobów przyrodniczych i krajobrazowych wśród lokalnej społeczności.

Wszystkie wyżej wymienione cele projektu pomimo pewnych trudności, jakie wystąpiły w trakcie jego realizacji (wykup gruntów, wykonanie zabiegów ochronnych) zostały w pełni osiągnięte. Aktywizacja lokalnego społeczeństwa poprzez włączenie mieszkańców w realizację zaplanowanych zadań stanowi niewątpliwie osiągnięcie społeczno-gospodarcze projektu, co jest jedną z jego zalet. Konkursy ofert (zapytania ofertowe) na wykonanie konkretnych zabiegów ochrony czynnej kierowane były do różnych grup społecznych związanych z obszarem „Pieniny”. Dodatkowym efektem utrzymania półnaturalnych ekosystemów nieleśnych jest zachowanie ich wysokich walorów krajobrazowych i widokowych. Zachowanie krajobrazu Pienin, uchodzącego za jeden z najatrakcyjniejszych w Polsce, przyczynia się do rozwoju turystyki w tym rejonie. Stanowi to długofalowe źródło dochodów mieszkańców Pienin.

Kontynuacja w okresie trwałości projektu rozpoczętych wcześniej zabiegów przyczyni się w długofalowym okresie do przywrócenia lub utrzymania we właściwym stanie ochrony siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej: górskich łąk konietlicowych (6520) i świeżych (6510) oraz muraw (6210) i młak (7230), a także utrzymania walorów krajobrazowych Pienin. Zachowanie nieleśnych siedlisk przyrodniczych we właściwym stanie ochrony pozwoli zachować pulę genową populacji licznych w Pieninach gatunków bezkręgowców. Wyłączenie wykupionych obszarów leśnych z gospodarczego użytkowania umożliwi samoistny przebieg procesów przyrodniczych zachodzących w siedlisku żyznej buczyny (9130) i ciepłolubnej buczyny storczykowej (9150), co przyczyni się do zwiększenia zasobów martwego drewna wzbogacając potencjalne siedlisko dla bezlistu okrywowego *Buxbaumia viridis* (1386). Remont i modernizacja szlaków turystycznych zapewnia ochronę najcenniejszych leśnych siedlisk przyrodniczych przed presją turystyczną oraz zapobiega erozji gleby. Czytelne oznakowanie szlaków, dobrze przygotowane miejsca odpoczynku ograniczają penetrację terenów wrażliwych na antropopresję. Zabiegi ochronne w siedlisku pszonaka pienińskiego *Erysimum pienanicum* zapewniają optymalne warunki świetlne do kwitnienia, owocowania jak również do odnawiania się tego gatunku. W wyniku realizacji projektu nastąpiło znaczne ograniczenie populacji gatunków inwazyjnych obcego pochodzenia z rodzaju *Reynoutria* (*R. japonica* i *R. sachalinensis*). Ich eliminacja znacząco ogranicza pojawianie się bardzo inwazyjnego mieszańca rdostowca czeskiego (*Reynoutria bohémica*) oraz ze względu na miejsce występowania, rozprzestrzenianie się gatunku drogą wodną na znacznie większym obszarze. Wypas owiec na terenach realizacji projektu jest ważny ze względu na zachowanie otwartych terenów pastwiskowych zwiększających różnorodność biologiczną oraz będących terenami żerowiskowymi dla rzadkich ptaków drapieżnych. Podjęte działania w celu ochrony

lokalnych populacji zwierząt, przyczyniły się do poprawy stanu miejsc rozrodu płazów przy jednoczesnym zachowaniu dostępu do wody pasącym się owcom.

Realizacja większości działań w projekcie przebiegała bez zakłóceń. Nie wystąpiły problemy, które mogłyby negatywnie wpłynąć na terminowe wykonanie pełnego zakresu rzeczowego któregośkolwiek działania z bloku zdań A, C, D, E lub F. Trudności z płynną realizacją wykupów gruntów (*działanie B1*) w pierwotnie przewidzianym okresie trwania projektu (tj. 30.06.2018) oraz bezpośrednio związanych z wykupami zabiegów ochronnych opisano szczegółowo w rozdziale 3.4 I raportu z postępu z oraz w rozdziale 3.4 II raportu z postępu. Całkowita powierzchnia wykupionych w projekcie gruntów nieleśnych wynosi 27.1143 ha. Natomiast powierzchnia gruntów wykupionych, na której możliwe było wykonanie zabiegów w trakcie realizacji projektu wyniosła 21,02 ha. Z pełnym poszanowaniem zasadniczych celów projektu, wykonano zabiegi uzupełniające na działkach będących w posiadaniu PPN, niewykupionych w projekcie i nieobjętych dopłatami rolnymi, na łącznej powierzchni 3,01 ha. Powyższą sytuację szczegółowo omówiono z przedstawicielami KE oraz z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego. W opinii przedstawicieli KE, wyrażonej w trakcie spotkania w dniu 21 września 2017 roku, jest to rozwiązanie akceptowalne z punktu widzenia realizacji zasadniczych celów projektu. Takie rozwiązanie zarekomendował też Komitet Sterujący na posiedzeniu w dniu 13 grudnia 2018 roku.

Od rozpoczęcia projektu wykonano 27 produkty dostarczalne. Większość produktów sukcesywnie dostarczono do Komisji Europejskiej wraz z poprzednimi raportami (kolor zielony w poniższej tabeli). Pozostałe produkty dostarczalne (kolor niebieski w poniższej tabeli)-dołączono do niniejszego raportu (załącznik nr 1A – E).

Name of Deliverable	Number of associated action	Deadline
Kalendarz ścienny 2014	E.4	30/11/2013
Listy uczestników spotkań inauguracyjnych projekt (2 szt.)	E.1	31/12/2013
Folder informacyjny	E.3	30/06/2014
Kalendarz ścienny 2015	E.4	30/11/2014
Gadżety promujące projekt	E.4	31/12/2014
Kopie aktów notarialnych umów kupna sprzedaży gruntów (140 szt)	B.1	30/06/2016
Umowy ze szkołami na przeprowadzenie warsztatów	E.5	31/12/2016
Kalendarz ścienny 2016	E.4	30/11/2015
Listy uczestników spotkań informacyjnych (2 szt.)	E.1	31/12/2015
Zdjęcia prac nagrodzonych i wyróżnionych	E.6	31/03/2017
Kalendarz ścienny 2017	E.4	30/11/2016
Kalendarz ścienny 2018	E.4	30/11/2017
Lista obecności z warsztatów	E.5	31/12/2016
Wyniki monitoringu gatunków inwazyjnych – 1 raport końcowy	D.5	31/01/2018
Wyniki monitoringu płazów– 1 raport końcowy	D.7	31/01/2018
Wyniki monitoringu siedlisk leśnych – 1 raport końcowy	D.6	31/01/2018
Wyniki monitoringu skuteczności	D.1	31/01/2018

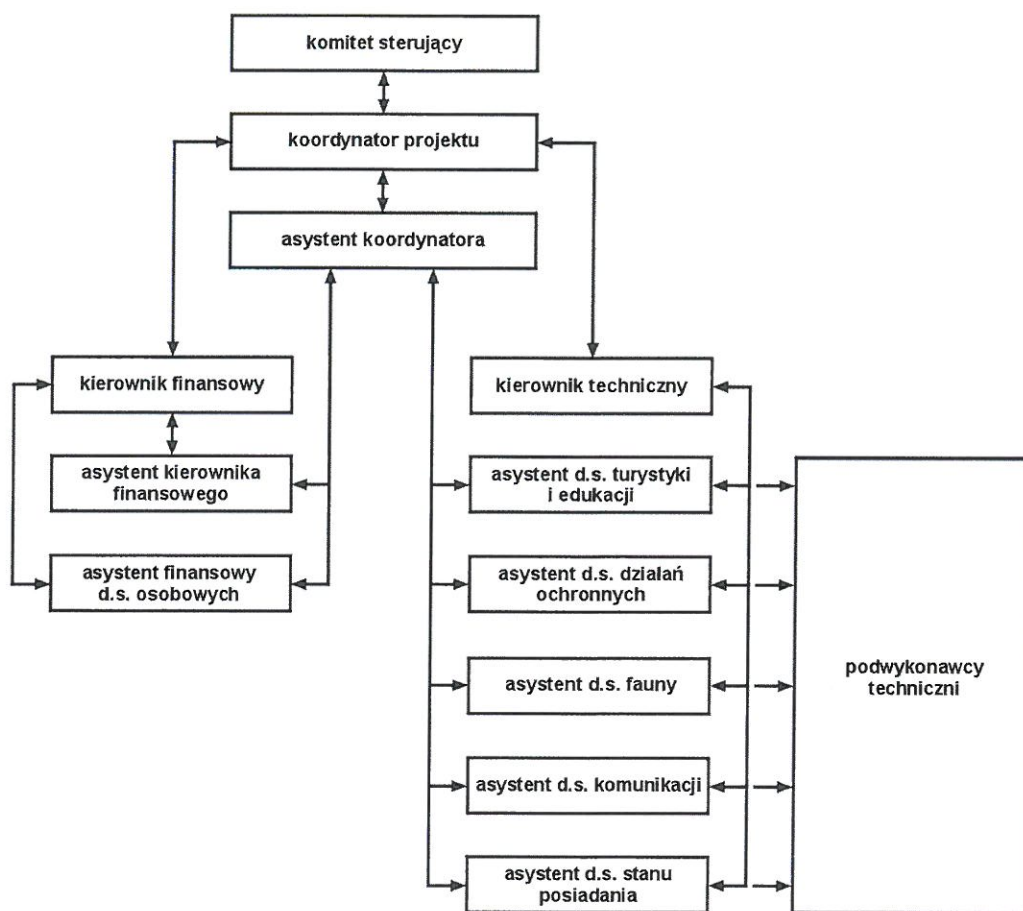
Name of Deliverable	Number of associated action	Deadline
zabiegów na łąkach – 2 raporty końcowe (roślinność i derkacz)		
Wyniki monitoringu zabiegów na murawach – 1 raport końcowy	D.2	31/01/2018
Wyniki monitoringu efektów związanych z remontem szlaków – 2 raporty końcowe (erozja i roślinność)	D.2	31/01/2018
Wyniki monitoringu pszonaka pieńńskiego – 1 raport końcowy	D.4	31/01/2018
Raport końcowy z monitoringu wpływu realizacji projektu na sytuację społeczno-ekonomiczną	D8	20/03/2018
Lista uczestników konferencji	E8	31/12/2019
After LIFE Plan	F3	31/12/2019
Kopie aktów notarialnych umów kupna – sprzedaży gruntów (3 szt.)	B1	31/12/2019
Operaty szacunkowe wartości nieruchomości (wersja elektroniczna)	A1	31/12/2019
Raport Laika	E9	31/12/2019
Raport z audytu	F4	31/03/2020

5. Administrative part

5.1. Description of the management system

Zasady zarządzania projektem w całym okresie jego realizacji pozostały niezmiennie, zgodne z zarządzeniem Dyrektora PPN nr 9/2013 z dnia 02 września 2013 roku (załącznik dołączono do raportu wstępnego). Zgodnie z założeniami projektu, zarządzeniem Dyrektora Pienińskiego Parku Narodowego nr 4/2014 z dnia 26 lutego 2014 (załącznik dołączono do raportu wstępnego) powołano Komitet Sterujący, jako organ opiniodawczo-doradczy Pienińskiego Parku Narodowego. Członkowie powołanego Komitetu Sterującego, którego zakres obowiązków opisano w punkcie 5.1.27 raportu wstępnego, to pracownicy nieetatowi zatrudnieni na umowę zlecenie.

Zespół kierujący projektem w większości składał się z pracowników stałych Pienińskiego Parku Narodowego, nadzorujących poszczególne działania. Personel zewnętrzny w osobie koordynatora i asystenta koordynatora, zatrudniono w formie umowy o pracę na czas realizacji projektu. Schemat zatrudnienia obejmował osoby zarządzające projektem, których czas pracy rozliczono w ramach projektu zgodnie z zatwierdzonym wnioskiem. Zarządzenie Dyrektora nr 9/2013 powołuje również listę osób dodatkowo zaangażowanych przy realizacji niektórych działań projektu. Czas pracy tych osób, będących pracownikami PPN, stanowił działanie wspierające i nie generował kosztów w ramach projektu.

Zespół zarządzający projektem organizował i przeprowadzał procedury wyboru wykonawców odpowiedzialnych za wykonanie poszczególnych zadań w projekcie. Do zadań zespołu należało również przeprowadzanie kontroli i pełnienie nadzoru w terenie nad prawidłowym wykonaniem prac, potwierdzone każdorazowo protokołem odbioru. Stan realizacji projektu na bieżąco monitorowano na wszystkich szczeblach zarządzania, na podstawie organizowanych na bieżąco roboczych spotkań personelu projektu. Sporządzano raporty kwartalne z realizacji projektu, które następnie przekazywano członkom Komitetu Sterującego w celu ich akceptacji oraz przedstawicielowi Zewnętrznego Zespołu Monitorującego do wiadomości.

5.2. Evaluation of the management system

Zarządzeniem Dyrektora Pienińskiego Parku Narodowego nr 9/2013 wdrożony został schemat organizacyjny przedsięwzięcia. Zarządzenie przedstawia szczegółowy podział obowiązków, odpowiedzialności, zasady ewidencji księgowej, tworzenia, opisywania i przechowywania dowodów i dokumentacji projektu. Zarządzenie zawiera również wzory podpisów wszystkich osób odpowiedzialnych za realizację projektu. Zostało ono przekazane do Komisji wraz z raportem wstępnym.

Z dniem 01 października 2013 roku zatrudniono koordynatora projektu Iwonę Mazurkiewicz oraz asystentkę koordynatora Agnieszkę Trzaskę. W dniu 14 stycznia 2014 roku nastąpiła zmiana na stanowisku koordynatora projektu, Iwonę Mazurkiewicz, która zrezygnowała z pracy, zastąpił Andrzej Kowalski.

Zespół zarządzający projektem bardzo ceni sobie dobrą współpracę z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego. Wszelkie wątpliwości na bieżąco wyjaśniano telefo-

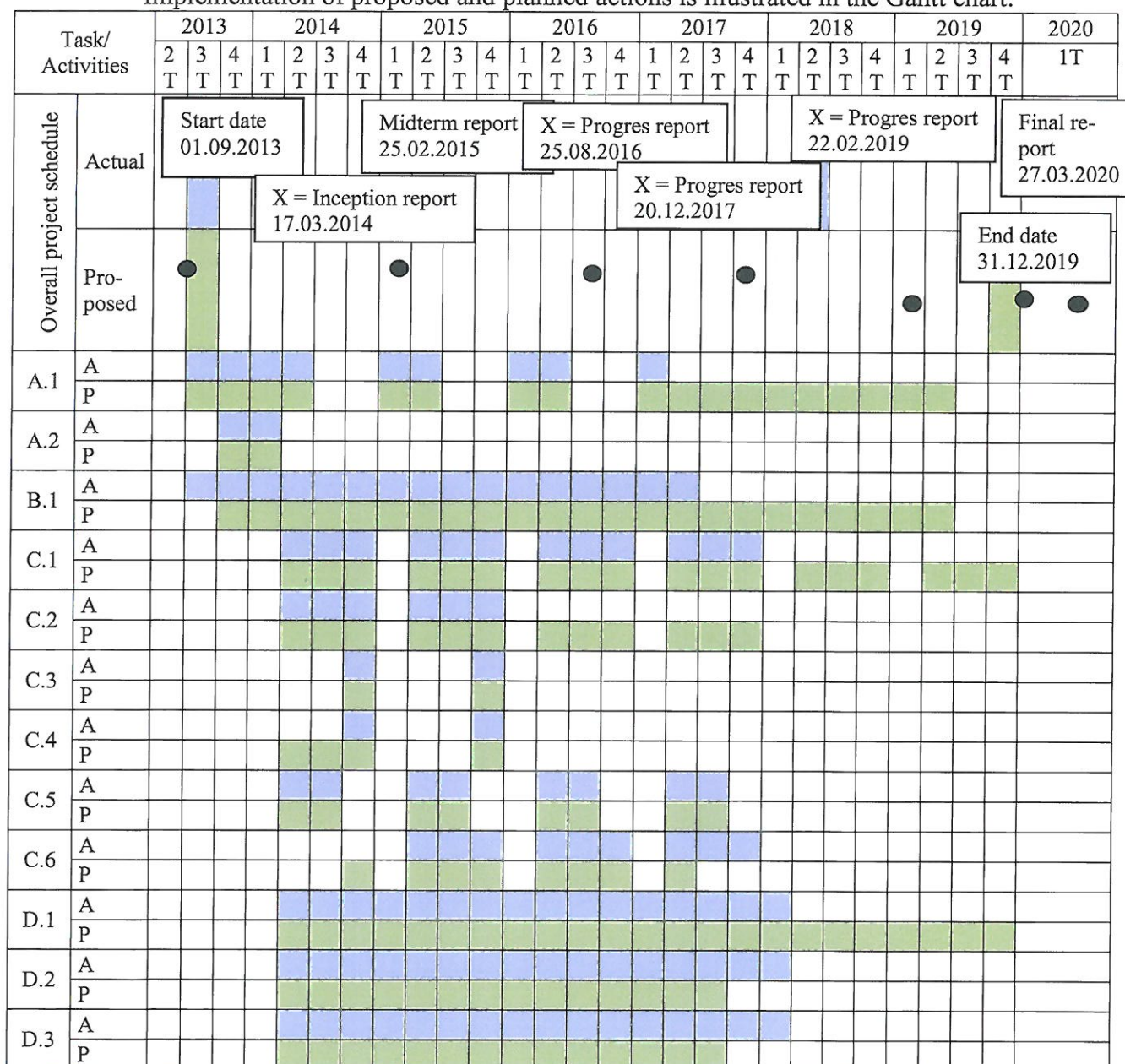
nicznie, drogą elektroniczną oraz podczas corocznych spotkań. Nie bez znaczenia dla prawidłowości realizacji projektu były również dwie wizyty przedstawicieli KE, podczas których omawiano postępy realizacji oraz szczegóły prawidłowego rozliczenia merytorycznego i finansowego projektu. Wszystkie poprzednie raporty z realizacji projektu zostały zaakceptowane przez KE.

6. Technical part

Statutowa działalność PPN, ma na celu ochronę i zachowanie cennych przyrodniczo siedlisk oraz gatunków zwierząt i roślin sieci Natura 2000. Realizacja projektu „LIFE Pieniny PL” w takim zakresie możliwa była dzięki wsparciu z instrumentu finansowego LIFE+ KE oraz NFOŚiGW.

Zgodnie z harmonogramem przyjętym w umowie uzupełniającej do umowy o udzielenie dotacji zakończono realizację wszystkich działań: A.1 –A.2, B.1, C.1 – C.6, D.1 – D.7, E.1 – E.9, F.1 – F.5.

Implementation of proposed and planned actions is illustrated in the Gantt chart:

Task/ Activities	2013			2014			2015				2016				2017				2018				2019				2020		
	2 T	3 T	4 T	1 T	2 T	3 T	4 T	1 T	2 T	3 T	4 T	1 T	2 T	3 T	4 T	1 T	2 T	3 T	4 T	1 T	2 T	3 T	4 T	1 T	2 T	3 T	4 T	1T	
D.4	A																												
	P																												
D.5	A																												
	P																												
D.6	A																												
	P																												
D.7	A																												
	P																												
D.8	A																												
	P																												
E.1	A																												
	P																												
E.2	A																												
	P																												
E.3	A																												
	P																												
E.4	A																												
	P																												
E.5	A																												
	P																												
E.6	A																												
	P																												
E.7	A																												
	P																												
E.8	A																												
	P																												
E.9	A																												
	P																												
F.1	A																												
	P																												
F.2	A																												
	P																												
F.3	A																												
	P																												
F.4	A																												
	P																												
F.5	A																												
	P																												

X = Progres report
22.02.2019

A = Actual – termin zgodny z TIMETABLE wniosku LIFE+
P = Proposed – rzeczywisty termin wykonania działania

6.1. Technical progres per task

A. Preparatory actions, elaboration of managment plans and/or of action plans

6.1.1. A.1 Przygotowanie wykupu gruntów

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: II kwartał 2019 r.

Zadanie rozpoczęto wraz z rozpoczęciem projektu. Od początku trwania projektu administracja PPN prowadziła rozmowy i konsultacje z potencjalnymi zbywcami gruntów. Po złożeniu oferty przygotowywana była dokumentacja potwierdzająca uregulowanie przez sprzedających wszystkich spraw formalno-prawnych. Podpisanie umowy notarialnej poprzedzone było sporządzeniem operatu szacunkowego przez rzeczoznawcę majątkowego.

W trakcie realizacji projektu wykonano łącznie 111 operatów szacunkowych, uzyskano niezbędne wypisy z rejestru gruntów i wyrisy map ewidencyjnych oraz 1 porównawczy wykaz zmian przedstawiający aktualny stan prawny oraz faktyczną powierzchnię działki planowanej do wykupu. Każdy operat zawiera średnio około 30 stron tekstu, wszystkie operaty łącznie obejmują około 3000 stron tekstu. Ze względu na swoją objętość, w trakcie spotkania z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego we wrześniu 2018 roku ustalono, że operaty szacunkowe jako jeden z produktów dostarczalnych zostaną przekazane do KE wraz z raportem końcowym jedynie w formie elektronicznej (załącznik nr 1C). KE zaakceptowała ten sposób przekazania ww. dokumentów (pismo z 26/04/2019). Rzeczoznawcę majątkowego dokonującego wycen gruntów przeznaczonych do wykupu wybierano w przetargu nieograniczonym. W trakcie trwania projektu korzystano z usług jednego rzeczoznawcy. Współpraca z rzeczoznawcą majątkowym przebiegała dobrze. Osobą odpowiedzialną w PPN za realizację działania była Ewelina Zajac – asystent ds. regulacji stanu posiadania. Negocjacje z właścicielami prowadził dyrektor PPN.

Wspomniane w raportach z postępu dodatkowe koszty, wynikające ze zmiany przepisów i konieczności sporządzania wyrysów z map ewidencyjnych wydawanych przez Starostwo Powiatowe z klauzulą zdatności do wpisu w księdze wieczystej, przekroczyły budżet kategorii kosztów *Other costs* o około 3.000 EUR. Zwiększone koszty zadania, niemożliwe do przewidzenia na etapie pisania wniosku, pokrywane były z oszczędności w kategorii kosztów *Consumables*. Częściowo wyższe koszty wynikały również z kontynuacji wykupu gruntów mimo osiągnięcia zakładanego zakresu rzeczowego zadania *B.1 (Zakup gruntów)*.

Całkowity koszt działania: 28 028,39 EUR

6.1.2. A.2 Zakup sprzętu

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2014 r.

Faktyczny termin zakończenia działania (zakup sprzętu): 25 marca 2014 r.

Działanie rozpoczęto końcem września 2013 roku od zakupu mebli biurowych, dwóch laptopów i drukarki laserowej, będących wyposażeniem pomieszczenia biurowego projektu „LIFE Pieniny PL”. Zakup sfinansowano w ramach *Kosztów ogólnych (Overheads.)*

W przewidzianym w harmonogramie terminie zakupiono kosiarkę listwową do trawy i przewracarkę do siana oraz kompaktowy aparat fotograficzny. Po przeprowadzeniu procedur przetargowych zakupiono również samochód osobowy, odbiorniki GPS oraz aparat fotograficzny wraz z obiekttywami i wyposażeniem.

Pieniński Park Narodowy przeprowadził przetarg na zakup dwóch samochodów osobowych, w tym jeden finansowany ze środków LIFE+. W związku z powyższym koszt przygotowania procedury przetargowej był działaniem wspierającym, nie został zakwalifikowany jako koszt projektu i nie jest uwidoczniiony w dokumentacji projektowej. Zadanie zakupu sprzętu zakończono w 2014 roku. Całkowity koszt zadania obejmował również ubezpieczenie samochodu do końca trwania projektu.

Całkowity koszt działania: 45 369,52 EUR

B. Purchase/lease of land and/or compensation payments for use rights

6.1.3. B.1 Zakup gruntów

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: II kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: II kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: II kwartał 2019 r.

Ze względu na ograniczone możliwości wpływu PPN na decyzje potencjalnych zbywców gruntów, opisywane zadanie, obarczone było podwyższonym ryzykiem jego niewykonania. Jednak dzięki podjętym w trakcie realizacji projektu działaniom zaradczym, które szczegółowo opisano w poprzednich raportach z postępu, w sierpniu 2018 roku osiągnięto zakładany we wniosku zakres wykupu gruntów 40 ha (24 ha łąk i 16 ha lasów). Kupującym był jedyny beneficjent projektu Pieniński Park Narodowy, który jest państwową osobą prawną, realizującą zadania związane z ochroną przyrody. Kontynuacja wykupu gruntów nieleśnych ponad zaplanowaną pierwotnie powierzchnię miała bezpośredni wpływ na pełną realizację jednego z głównych celów projektu, jakim było wykonanie zaplanowanego zakresu zabiegów ochronnych na tych gruntach (*zadanie C.1*), dlatego kontynuacja wykupów dotyczyła głównie terenów łąkowych. Do końca realizacji projektu (31 grudnia 2019 roku) sporządzono 143 akty notarialne na zakup działek o łącznej powierzchni 44,1490 ha, w tym 27,1143 ha działek nie-

leśnych oraz 17,0347 ha działek leśnych. Kopie 140 aktów notarialnych wysłano do KE w formie załączników do poprzednich raportów sprawozdawczych, pozostałe 3 akty notarialne stanowią załącznik nr 1B niniejszego raportu.

Wszystkie sporządzone akty notarialne posiadają wpis „*nabycie przedmiotów niniejszej umowy następuje na cele publiczne – nieodwołalną ochronę przyrody oraz na cele związane z realizacją projektu LIFE+ Przyroda*”. Wpis taki znajduje się również w Księgach Wieczystych. Wszystkie zakupione działki znajdują się na terenie obszaru Natura 2000 Pieni-ny PLC120002 (połączone obszary PLH120013 i PLB120008).

Mapka przedstawiająca lokalizację wykupionych działek stanowi załącznik nr 2. Ze względu na duże rozdrobienie wykupionych działek, mapki umożliwiające ich identyfikację (lokalizacja w terenie) wraz z mapką poglądową, załączono podobnie jak w poprzednich raportach w wersji elektronicznej w formacie png. Zgodnie z art. 25.3 Postanowień Wspólnych dane dotyczące działek zakupionych w ramach projektu powinny być umieszczone w bazie danych (LPD) wykupu gruntów.

Zgodnie z decyzją zespołu zarządzającego bazą LPD (email z 07/08/2019), dane o wykupionych gruntach (wraz z wszystkimi wymaganymi informacjami) zostały przygotowane według instrukcji w formacie shp i przekazane do Zewnętrznego Zespołu Monitorującego w dniu 06/03/2020.

Notariusz obsługujący proces wykupu gruntów wybierany był w drodze przetargu. Pierwszą umowę podpisano z kancelarią notarialną „Michał Buchman” na pierwotny okres realizacji projektu, a po przedłużeniu jego realizacji wybrano nową firmę świadczącą usługi notarialne – „Kancelaria Notarialna Michał Zachwieja – notariusz”. Współpraca z notariuszami przebiegała dobrze. Osobą odpowiedzialną w PPN za realizację działania była Ewelina Zajac – asystent ds. regulacji stanu posiadania.

Całkowity koszt działania: 727 822,21 EUR

C. Concrete conservation actions

6.1.4. C.1 Zabiegi ochronne na łąkach i młakach

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Na wykupionych gruntach przeprowadzano w rocznych odstępach łącznie dwa zabiegi:

I zabieg (w pierwszym roku po wykupie) polegający na porządkowaniu powierzchni łąki, usunięciu zakrzaceń, porostu drzew oraz nagromadzonej nierozłożonej biomasy, pielęgnacji ekotonu (usuwanie gatunków drzewiastych przyspieszających sukcesję leśną),

II zabieg (w drugim roku po wykupie) polegający na skoszeniu całej powierzchni i usunięciu biomasy.

Zakres prac każdorazowo określony był dwuletnimi umowami zawieranymi z poszczególnymi wykonawcami. Wykonawców wybierano w trybie przetargów nieograniczonych

niepodlegających ustawie Prawo zamówień publicznych. Oferenci mogli składać oferty częściowe, co umożliwiało przystąpienie do prac małym lokalnym firmom lub osobom fizycznym. Kilukrotnie w trakcie realizacji projektu procedurę unieważniano w odniesieniu do niektórych rejonów ze względu na zbyt wysokie ceny zaproponowane przez oferentów lub brak ofert. Sporadycznie po kolejnym niepowodzeniu podejmowano decyzję o wykonaniu prac przez pracowników PPN w ramach ich obowiązków służbowych (godziny pracy rozliczono w projekcie). Po zakończeniu prac przeprowadzono wizje terenowe w wybranych rejonach objętych ww. umowami sporządzano protokoły odbiorcze dla poszczególnych umów.

W trakcie realizacji całego projektu zabiegami objęto łącznie 24,03 ha łąk i młak. W latach 2014-2019 wykonano łącznie:

- a) pierwsze zabiegi na wykupionym gruncie (21,02 ha):
  - prace porządkowe – przycinanie połamanych gałęzi, wywróconych na obrzeżach polan drzew, wyrównywanie buchtowisk dzików,
  - usunięcie zakrzaczeń i podrostu drzew z powierzchni łąki,
  - usunięcie nagromadzonej warstwy nierozłożonej biomasy (wojłoku).
- b) drugi zabieg na wykupionym gruncie (15,79 ha):
  - skoszenie całej powierzchni i usunięcie biomasy.
- c) zabieg wykonany jednorazowo na gruntach niewykupionych w ramach projektu „LIFE Pieniny PL” (3,01 ha), stanowiący uzupełnienie zaplanowanej powierzchni – Proponowane rozwiązanie zostało skonsultowane z przedstawicielami KE podczas wizyty we wrześniu 2017 roku. Przedstawiciele KE ocenili takie rozwiązanie jak akceptowalne i merytorycznie pozostające w zgodzie z założeniami projektu. Informacja o powyższych ustaleniach została opisana w poprzednich dwóch raportach z postępu (rozdział 3.4 Problems encountered). KE nie odniosła się w swych pismach do ww. ustaleń.
  - skoszenie całej powierzchni i usunięcie biomasy.

Zgodnie z założeniami projektu I zabiegiem objęto wszystkie sukcesywnie wykupywane grunty nieleśne, na których jego wykonanie było możliwe w latach 2014-2019. II zabiegiem objęto grunty, na których w latach 2014-2018 wykonano I zabieg. Ze względu na zakończenie realizacji projektu w 2019 roku, na działkach wykupionych od drugiej połowy 2018 roku do pierwszej połowy 2019 roku wykonano tylko I zabieg. W związku z powyższym łączna powierzchnia II zabiegu na wykupionych gruntach jest mniejsza od powierzchni I zabiegu przeprowadzonego po wykupie. Taki sposób wykonania zabiegów jest zgodny z założeniami projektu. II zabieg na tych gruntach oraz kolejne coroczne zabiegi ochronne utrzymujące efekty ekologiczne projektu na całej powierzchni będą przeprowadzone w okresie trwałości projektu zgodnie z założeniami planie After-LIFE.

Tabela obejmująca wykupione grunty, na których wykonano zabiegi, informująca o typie, stanie i powierzchni siedliska oraz typie zabiegów, terminie ich wykonania i powierzchni jaką objęły, stanowi załącznik nr 3

Średni koszt wykonania zabiegów w przeliczeniu na 1 ha był wyższy niż zaplanowano w projekcie. Wynika to z faktu, że stan siedlisk na wykupywanych gruntach nieleśnych był gorszy niż zakładano – działki były bardziej rozdrobnione i bardziej zarośnięte, a tym samym pracochłonność zabiegów była większa.

W kolejnych latach, na łąkach i młakach objętych zabiegami w początkowych latach projektu, zabiegi zostały już powtórzone i tym samym rozpoczęto realizację działań utrzymujących trwałość projektu. Zabiegi te nie generowały kosztów w projekcie.

Całkowity koszt działania: 28 048,17 EUR

6.1.5. C.2 Remont i modernizacja szlaków turystycznych

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2015 r.

Proponowany w raporcie śródkresowym termin zakończenia działania: IV kwartał 2016 r.

Termin zakończenia działania w zakresie planowanym w projekcie: III kwartał 2016 r

Ostateczny termin zakończenia działania (po wykonaniu dodatkowego remontu): IV kwartał 2017 r.

W ramach projektu „LIFE Pieniny PL” wyremontowano łącznie 1449 m b. szlaku. Remont wykonano na gruntach Skarbu Państwa (w tym na gruncie wykupionym w ramach projektu, zgodnie z założeniami zawartymi we wniosku) oraz na gruntach prywatnych za zgodą właścicieli.

Remont przeprowadzono na następujących odcinkach:

- odcinek szlaku niebieskiego od polany Pieniny do polany Kosarzyska – 340 m b.,
- odcinek szlaku niebieskiego między polaną Istebki a polaną Kurnikówka – 300 m b.,
- odcinek szlaku niebieskiego między Górą Zamkową a polaną Kosarzyska – 300 m b.,
- odcinek szlaku zielonego od Krasu po Przełęcz Sosnów – 320 m b.,
- odcinek szlaku zielonego od Krasu po Przełęcz Sosnów (część dolna – dodatkowa) – 189 m b.

W ramach prac wykonano nową podbudowę oraz nawierzchnię z tłuczonego kamienia, pozyskanego na miejscu, osadzono drewniane krawężniki, stopnie oraz przepusty odwadniające, zabezpieczono obrzeża szlaku przed wydeptywaniem. Częściowo zmodyfikowano przebieg na najbardziej zerodowanym fragmencie, wytyczono wygodne zakosy i zabezpieczono przed skracaniem. Ponadto wykonano kamienne schody na najbardziej stromych fragmentach szlaku oraz kamienne murki przy odcinkach trawersowych, w celu zabezpieczenia korzeni drzew w niektórych miejscach zamontowano schododrabiny. zamaskowano istniejące skróty, a na zakosach i stromych podejściach zamontowano drewniane bariery, pomagające w podchodzeniu i schodzeniu oraz ograniczające ruch turystyczny do szerokości remontowanego szlaku. Do transportu materiałów wykorzystano ciągnik oraz wynajęty zaprzęg konny. Na najtrudniejszym graniowym odcinku zlecono transport ręczny. Zgodnie z wnioskiem projektowym, remont wykonali na miejscu pracownicy stali i sezonowi zatrudnieni w PPN.

W miejscach odpoczynku, w sąsiedztwie remontowanych szlaków, zamontowano łącznie 51 ław. Wykorzystano 46 ław wykonanych w ramach projektu LIFE oraz 5 ław z magazynu PPN bez kosztów w projekcie. Wykonano i zamontowano tablice w słupach informacyjnych (4 szt.) oraz kierunkowskazy (10 szt.) i tabliczki z nazwami miejsca (3 szt.), ułatwiające orientację w terenie.

Dodatkowe prace renowacyjne w dolnym odcinku zielonego szlaku turystycznego Kras – Sosnów na odcinku 189 m b. wykonano dzięki oszczędnościom w kosztach materiałów, wygenerowanym w trakcie realizacji zadania – Szczegółowy opis prac zawarto w rozdziale 5.1.5 drugiego raportu z postępu. Dodatkowo wyremontowany odcinek szlaku przebiega przez siedliska górskich łąk konietlicowych i mietlicowych użytkowanych ekstensywnie (6520), żywej buczyny (9130) i ciepłolubnej buczyny storczykowej (9150), które zabezpieczono przed

rozdeptywaniem i erozją. Cele te są spójne z założeniami projektu przewidzianymi dla pierwotnie planowanego zakresu prac w tym działaniu.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły trudności mogące uniemożliwić pełne jego wykonanie

Całkowity koszt działania: 37 004,18 EUR

6.1.6. C.3 Zabiegi ochronne na murawach

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2015 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 23 listopada 2015 r.

Zabiegi na murawach polegały na odkrzaczaniu – wycinaniu zarośli oraz karczowaniu części krzewów wraz z usunięciem biomasy. Wybór wykonawców odbył się w drodze przetargu nieograniczonego niepodlegającego ustawie Prawo zamówień publicznych. Po przeprowadzeniu postępowania spośród ośmiu nadesłanych ofert wybrano dwie najkorzystniejsze oferty cząstkowe. Umowy obejmowały wykonanie zabiegów na murawach: Upszar (1,4 ha), Macelowa Góra (1,8 ha), Nowa Góra (0,5 ha) i Cyrłowa Skałka (0,5 ha) w 2014 roku oraz piarg pod Trzema Koronami (3,8 ha) w 2015 roku, na łącznej powierzchni 8 ha.

Po zakończeniu prac spisano protokoły odbiorcze stwierdzające prawidłowe wykonanie prac.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

W kolejnych latach, na murawach objętych zabiegami w początkowej fazie projektu (Upszar, Cyrłowa Skałka, Macelowa Góra) zabiegi zostały już powtórzone i tym samym rozpoczęto realizację działań utrzymujących trwałość projektu. Zabiegi te nie generowały kosztów w projekcie.

Całkowity koszt działania: 4 144,54 EUR

6.1.7. C.4 Ochrona pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum*

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2015 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 30 października 2015 r.

W ramach zadania zabezpieczono zewnętrzne mury zamku Czorsztyn przed osypywaniem się na odcinku około 58 m b. Wykonawcę wyłoniono w ramach przetargu ograniczonego zgodnego z ustawą Prawo Zamówień Publicznych. Przed rozpoczęciem prac w obrębie murów zebrano nasiona pszonaka pienińskiego z osobników rosnących w rejonie planowanego remontu.

Następnym elementem działania było usunięcie bylin oraz krzewów zarastających murawę kserotermiczną (*Festuco-Brometea*) u podnóża ruin zamku, będącej siedliskiem pszonaka pienińskiego. Wykonawcę zabiegów ochronnych wyłoniono w ramach konkursu ofert na od-

krzaczanie muraw (działanie C.3). Prace polegające na wycinaniu zarośli, karczowaniu części krzewów oraz koszeniu wraz z usunięciem biomasy rozłożono na dwa lata. W 2014 i 2015 roku wykonano prace na łącznej powierzchni 0,5 ha. Wykonanie prac każdorazowo potwierdzono protokołem odbioru końcowego. Po zakończeniu prac i uporządkowaniu terenu wysiano dwukrotnie po 6000 nasion pszonaka pienińskiego, zebranych wcześniej z osobników rosnących u podnóża ruin zamku w rejonie wykonywanego remontu. Wszystkie przewidziane w projekcie zabiegi ochronne w siedlisku pszonaka pienińskiego w rejonie wzgórza zamkowego w Czorsztynie zakończono w IV kwartale 2015 roku.

Zwiększenie zakresu prac remontowych w stosunku do zaplanowanych w projekcie nie wpłynęło w żaden sposób na opóźnienie lub uniemożliwienie pełnego zakończenia tej części zadania. Prace zakończono zgodnie z planem. Poszerzenie zakresu prac nie wpłynęło również na realizację pozostałych zadań i celów projektu. Temat zwiększenia zakresu rzeczowego opisano w raporcie śródkresowym (rozdział 6.1.7). KE wyraziła zgodę na przesunięcie części środków (2 578,77 zł) z kategorii Środki trwałe do kategorii „Wsparcie zewnętrzne” w związku z rozszerzeniem tego zadania.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

W 2018 roku zabiegi w siedlisku pszonaka pienińskiego zostały powtórzone na powierzchni 0,25 ha i tym samym rozpoczęto już realizację działań wpływających na trwałość projektu. Zabiegi te nie generowały kosztów w projekcie.

Całkowity koszt działania: 98 726,31 EUR

6.1.8. **C.5 Usuwanie obcych gatunków inwazyjnych**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: III kwartał 2017 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 2 października 2017 r.

Proces usuwania pędów rdestowca ostrokończystego (*Reynoutria japonica*) i sachalińskiego (*R. sachalinensis*) zaplanowano jako trzykrotny zabieg w ciągu sezonu wegetacyjnego w latach 2014-2017. W celu poprawy skuteczności usuwania podjęto decyzję o zwiększeniu częstotliwości zabiegu do 4 w sezonie począwszy od 2016 roku. Biorąc pod uwagę powyższe, a także potrzebę zachowania tej samej metody usuwania pędów ww. gatunków oraz spójności pozyskiwanych danych do monitoringu skuteczności podjętych działań, podpisano kolejną umowę z tym samym wykonawcą na przeprowadzenie dodatkowego zabiegu w sezonie, w przeciągu dwóch kolejnych lat realizacji projektu (tj. w roku 2016 i 2017) oraz uwzględnienie uzyskanych wyników w raportach z monitoringu objętych umową pierwotną. Działanie połączono z monitoringiem skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych. W ciągu czterech lat realizacji zadania przeprowadzono łącznie 14 zabiegów usuwania ww. gatunków. Liczebność populacji ograniczono o około 80%. Szczegółowe efekty opisano w punkcie 5.1.14 niniejszego raportu. Usunięty materiał przewieziono w rejon dyrekcji PPN, gdzie po ususzeniu zutylizowano poprzez spalenie.

Eksperymentalna metoda eliminacji gatunków inwazyjnych na stanowisku nr 10 z wykorzystaniem folii do przykrycia powierzchni około 24 m² będzie dalej kontynuowana w okresie trwałości projektu. W związku z przedłużeniem terminu zakończenia projektu pod-

jęto decyzję o zachowaniu zacienionego stanowisko do dalszej obserwacji na czas realizacji projektu. Stanowisko to, po czteroletnim okresie zacienienia (od 2015 roku) zostanie odkryte w 2020 roku w trakcie pierwszego nawrotu zabiegu usuwania obcych gatunków inwazyjnych i pozostawione do dalszej obserwacji przez okres co najmniej jednego sezonu wegetacyjnego. Następnie na badanej powierzchni zostanie przeprowadzony monitoring skuteczności połączonego z ewentualnym usunięciem pojawiających się pędów rdestowców. Na tej podstawie oceniona zostanie skuteczność tej metody.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

W ramach projektu „LIFE Pieniny PL” (lata 2014-2017) znacznie ograniczono liczebność populacji rdestowca ostrokończystego i sachalińskiego (*Reynoutria japonica*, *R. sachalinensis*) w przełomowym odcinku Dunajca. W latach 2018-2019 usuwanie było kontynuowane i tym samym rozpoczęto już realizację działań wpływających na trwałość projektu. Zabiegi te nie generowały kosztów w projekcie. W ramach współpracy ze słowackim odpowiednikiem (PIENAP – Pieninský národný park) przeprowadzone zostało usuwanie tych gatunków po drugiej stronie rzeki, co korzystnie wpłynęło na utrzymanie efektów działania.

Całkowity koszt działania: 3 101,41 EUR

6.1.9. **C.6 Ograniczenie negatywnego wpływu wypasu na miejscach rozrodu płazów**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2015 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 17 maja 2017 r.

W ramach działania do 22 grudnia 2014 roku zabezpieczono funkcjonujące miejsce rozrodu traszki górskiej (*Triturus alpestris*), traszki karpackiej (*Triturus montandoni*) oraz kumaka górskiego (*Bombina variegata*) na Kapitanowym na polanie Majerz. Istniejące oczko wodne pogłębiono i zabezpieczono oraz wykonano poidło dla owiec, ograniczając tym samym negatywny wpływ wypasu. Realizację zadania przyspieszono, aby już wiosną 2015 roku możliwe było zasiedlanie przez płazy pogłębianego oczka.

W 2015 roku wykonano nowe oczko wodne w rejonie polany Majerz. Wykonawcę wyłoniono w drodze przetargu ograniczonego. Wybrana lokalizacja charakteryzuje się niewielkim nachyleniem oraz występowaniem naturalnego wsięku wody. W ramach prac wykopano oczko o powierzchni lustra wody około 30 m², zabezpieczono dno nieprzepuszczalną membraną modelując dno dla uzyskania zróżnicowanej głębokości zbiornika. Z kolei zasilanie z pobliskiego rowu, odpływ wody oraz skarpy umocniono narzutem kamiennym. Od strony drogi wykonano drewniane ogrodzenie. Wykonanie prac potwierdzono protokołem odbioru. Wykonanie prac zaplanowano jesienią 2015 roku, tak, aby już wiosną kolejnego roku możliwe było zasiedlanie przez płazy nowo powstałego oczka wodnego. Efekt był zgodny z oczekiwaniami – na wiosnę do rozrodu przystąpiły tutaj ropuchy i żaby trawne, obserwowano również kumaka.

W toku realizacji ostatniego etapu niniejszego zadania wykonano 11 poidel dla owiec i zamontowano w sąsiedztwie źródeł sąsiadujących z miejscami pojenia. Poidła wykonano w taki sposób, aby umożliwić płazom ich opuszczenie po specjalnie nachylonej wewnętrznej

ściance. Zamontowano je wczesną wiosną w sposób umożliwiający płazom dostęp do miejsc rozrodu. Wykonano i zamontowano drewniane ogrodzenia źródlisk (160 m b.) oraz drewniane rynny łączące poszczególne poidła. Wszystkie prace zakończono przed sezonem wypasowym 2017 roku.

Nie udało się znaleźć wykonawcy, który podjąłby się wykonania całości prac. Jedyna oferta, jaka spłynęła w ogłoszonym przetargu przekraczała czterokrotnie budżet zadania. Przetarg unieważniono i zadanie wykonano etapowo, samodzielnie organizując zakup drewna topolowego na poidła, specjalistyczny transport dźwuzyc, wykonanie poidel, zakup żerdzi na ogrodzenia ich korowanie i montaż. W prace zaangażowano kilku wykonawców, z którymi prowadzono osobne negocjacje. Ostateczny koszt realizacji niniejszego zadania był o ponad połowę niższy od ceny zaproponowanej w unieważnionym przetargu i przekroczył środki przewidziane w projekcie na to zadanie dwukrotnie. Brakujące środki na wykonanie opisanych prac pokryto z oszczędności powstałych przy innych pracach wykonanych w ramach ww. zadania (nowe oczko wodne) oraz przy realizacji innych zadań w projekcie.

W trakcie realizacji, oprócz zaproponowanej przez jedyne go oferenta w przetargu zbyt wysokiej ceny i wysiłku organizacyjnego, nie wystąpiły inne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie tej części zadania.

Całkowity koszt działania: 11 444,24 EUR

D. Monitoring of the impact of the project actions

Monitoring efektów podjętych działań ochronnych dla poszczególnych zadań w projekcie został zakończony i złożono raporty końcowe dla wszystkich działań.

6.1.10. D.1 Monitoring skuteczności zabiegów na łąkach

D.6 Monitoring procesów przyrodniczych w ekosystemach leśnych

Monitoring ujęty w zadaniu D.1, jak i monitoring przewidziany z zadaniu D.6 dotyczył gruntów wykupionych w ramach niniejszego projektu. Realizowany był równocześnie przez ten sam zespół monitorujący: Hubert Piórkowski, Paweł Kalinowski, Magdalena Kowalska – Instytut Technologiczno-Przyrodniczy z siedzibą w Falentach. Ze względu na kontynuację wykupu gruntów po przedłużeniu projektu, przeprowadzono negocjacje z dotychczasowym wykonawcą (Instytut Technologiczno-Przyrodniczy) i zlecono mu kontynuację monitoringu na dotychczasowych warunkach.

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działań D.1 i D.6: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działań D.1 i D.6: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działań D.1 i D.6: I kwartał 2018 r.

Nowy termin zakończenia działań D.1 i D.6: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działań D.1 i D.6: IV kwartał 2019 r.

Monitoring stanu wyjściowego prowadzony był na działkach planowanych do objęcia zabiegami w danym roku. Objęto nim łącznie 418 działek ewidencyjnych zgrupowanych w 134 kompleksach (73 leśnych, 61 nieleśnych). Zakres monitoringu stanu wyjściowego (tzw. stan „0”) zakładał przeprowadzenie inwentaryzacji siedlisk Natura 2000 wraz z opisem martwego drewna stojącego i leżącego w lesie oraz cennych gatunków flory i bioty. Dla roślinności łąkowej i leśnej wykonano pełną lub uproszczoną dokumentację oraz inwentaryzację gatunków

chronionych i inwazyjnych. Prace terenowe wykonywano do 15 lipca na działkach z roślinnością łąkową oraz do 31 lipca na działkach z roślinnością leśną.

W podsumowaniu końcowym, dotyczącym łąk stwierdzono, że największy wpływ na złą ocenę stanu siedlisk ma udział gatunków ekspansywnych, a w przypadku niektórych działek przenawożenie. Na wielu działkach zanotowano również zakrzaczenia oraz wojłok (zalegająca warstwa martwej materii organicznej). Po przywróceniu użytkowania stan siedlisk na wszystkich działkach uległ poprawie. W ostatnim roku monitoringu na wszystkich działkach zaobserwowano istotne zmniejszenie udziału gatunków ekspansywnych, wyeliminowane zostały zakrzaczenia oraz nigdzie nie zanotowano zalegającej materii organicznej. Dzięki zmniejszającemu się udziałowi gatunków ekspansywnych, którymi były głównie wysokie byliny, zwiększał się udział gatunków niskodarniowych, w tym gatunków charakterystycznych, rzadkich i chronionych. Na stan zachowania siedlisk miały wpływ różne czynniki, w tym: poprzedni sposób użytkowania (pastwisko, odłogi) oraz długość okresu, w jakim poszczególne działki pozostawały nieużytkowane.

Analizując skład gatunkowy trzeba mieć na uwadze krótki czas trwania zabiegów na wykupionych i włączonych w obserwacje monitoringowe działkach z siedliskami łąkowymi. Niektóre gatunki potrzebują dłuższego czasu żeby ulec istotnym zmianom ilościowym, natomiast inne mogą inaczej reagować w pierwszych latach przywrócenia użytkowania, a inaczej po wieloletnim użytkowaniu. Przywrócenie właściwego stanu siedlisk wymaga kontynuacji zabiegów i jest procesem wieloletnim trwającym od 5 – 7 lat. Natomiast zachowanie ich na dłużej w takim stanie jest możliwe przy utrzymaniu użytkowania kośnego.

Na działkach leśnych największy udział powierzchniowy reprezentują zbiorowiska z kręgu żyznych buczyn górskich (jedlina karpacka i buczyna karpacka). W większości stwierdzanych przypadków siedlisko wykazuje zadowalający bądź bardzo dobry stan zachowania. Wskaźnikiem, który w największym stopniu determinował obniżenie oceny stanu zachowania siedliska była niedostateczna ilość martwego drewna oraz obecność niecierpka drobnokwiatowego (*Impatiens parviflora*) na części działek. Podobnie jak w przypadku siedlisk nieleśnych, dzięki wykupowi i zaniechaniu planowanej wycinki drzew parametr "perspektywy ochrony" oceniono jako właściwy. W przypadku siedlisk leśnych już sam proces wykupu spowodował podniesienie oceny całkowitej, dlatego część działek uzyskała ocenę „właściwy” już przy stanie wyjściowym. W tym przypadku nastąpiła likwidacja zagrożenia w postaci planowanej wycinki. Alternatywą dla takiego trybu było dopuszczenie do wycinki (zgodnej z planem urządzania) i wykup dopiero w momencie, gdy stan siedliska uległby już pogorszeniu. Działanie wyprzedzające wydaje się być bardziej uzasadnione przyrodniczo. W podsumowaniu końcowym, dotyczącym ekosystemów leśnych stwierdzono, że zasoby martwego drewna na poszczególnych działkach mogą się różnić w kolejnych latach wskutek działania czynników naturalnych (wiatrołomy, wykroty, itp.) lub antropogenicznych (usunięcie części masy drzewnej przez właścicieli sąsiednich działek). Zmiany w naturalnych ekosystemach leśnych są procesem długotrwałym, a ich pozytywne skutki będące efektem podjętych w projekcie działań będzie można obserwować w perspektywie kilku, kilkunastu lat. Z tego też względu nie obserwowano (w tak krótkim okresie 2-3 lat) istotnych zmian w zakresie podstawowych wskaźników takich jak charakterystyczna kombinacja florystyczna, skład drzewostanu, struktura pionowa i przestrzenna roślinności, naturalne odnowienie drzewostanu, gatunki obce w drzewostanie i podroście. Zarówno ocena wyjściowa jak i powtórna tych wskaźników były niemal zawsze bardzo dobre, co odzwierciedla dobrą kondycję monitorowanych płatów leśnych. Niemniej jednak wyłączenie ekosystemów leśnych z gospodarczego wykorzystania, a tym samym zmniejszenie antropopresji, w długofalowym okresie znacząco poprawi i utrzyma ich stan zachowania.

Wyniki monitoringu prowadzonego na wykupionych gruntach uzyskane w latach 2014-2018 zostały przesłane wraz z kolejnymi raportami. Sprawozdanie z monitoringu wykonane po przedłużeniu projektu w 2019 roku stanowi załącznik nr 4.

W ramach zadania przygotowano 2 artykuły naukowe i opublikowano w czasopiśmie wydawanym przez PPN – „Pieniny - Przyroda i Człowiek”: Kowalska M., Nastawny M., Piórkowski H. 2018. Ocena stanu zachowania oraz skuteczność podejmowanych działań na łąkach przywróconych do użytkowania w Pienińskim Parku Narodowym. — Pieniny – Przyroda i Człowiek 15: 197–207;

Kalinowski P., Piórkowski H. 2018. Ocena stanu zachowania ekosystemów leśnych na obszarach wykupionych przez Pieniński Park Narodowy – wyniki monitoringu. — Pieniny – Przyroda i Człowiek 15: 209–217.

Tom 15 czasopisma z ww. artykułami stanowi załącznik nr 5.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadań.

Dodatkowym elementem, realizowanym jako działanie wspierające, był monitoring derkacza prowadzony na całym areale występowania tego gatunku w obszarze Natura 2000 Pieniny oraz w otulinie PPN.

We wnioskach podsumowujących obserwacje stwierdzono, że:

- liczebność pienińskiej populacji derkacza cechuje się fluktuacją,
- prowadzenie wykupów działek nieleśnych oraz wprowadzanie na nich zabiegów ochronnych (odkrzaczanie i koszenie) sprzyja zachowaniu we właściwym stanie siedlisk dla gatunku (derkacz preferuje wysoką i dość gęstą roślinność zielną),
- zagrożeniem dla derkaczy jest prowadzenie wypasu owiec w okresie lęgowym w miejscach występowania gatunku,
- w obszarze „Pieniny” dla ochrony derkacza szczególnie ważny jest rejon Krasu i Wielkiego Załonia. Na obszarach tych termin koszenia łąk powinien być dostosowany do okresu lęgowego derkacza.

Przyjmuje się, że sianokosy i wypas owiec na terenach występowania derkacza powinien się zacząć nie wcześniej niż 15 lipca. Wypas owiec w okresie lęgowym derkaczy stanowi dla tego gatunku bezpośrednie zagrożenie wynikające z możliwości płoszenia przez owce. Ponieważ w Pieninach wypas owiec rozpoczyna się już po 20 kwietnia, w najważniejszych dla derkacza rejonach (Kras, Wielkie Załonie) został on w okresie wiosenno-letnim całkowicie wyeliminowany. Termin koszenia łąk na gruntach wykupionych w projekcie został dostosowany do okresu lęgowego derkacza. Termin rozpoczęcia zabiegów przewidzianych w działaniu C.1 *Zabiegi ochronne na łąkach i młakach* ustalono na 16 lipca.

Na potrzeby monitoringu derkacza zakupiono odbiorniki GPS (Działanie A.2) natomiast prace terenowe nie generowały kosztów w projekcie.

Całkowity koszt działania: 16 137,24 EUR

6.1.11. D.2 Monitoring skuteczności zabiegów na murawach

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

W latach 2014-2017 wykonano monitoring na płatach muraw znajdujących się w pięciu lokalizacjach w różnych fragmentach obszaru Pieniny (Cyrłowa Skała, pod Nową Górą, Upszar, Macelowa Góra, piarg pod Trzema Koronami). W podsumowaniu końcowym, dotyczącym monitoringu muraw stwierdzono, że wszystkie przeprowadzone w latach 2014-2017 zabiegi odkrzaczania wykonane na ww. murawach w celu ich ochrony przed sukcesją przyniosły pozytywne efekty. Poprawił się skład gatunkowy runi muraw zespołu *Origano-Brachypodietum* oraz *Seslerio-Festucion duriusculae*. Istotnie ograniczono liczbę drzew i krzewów wkraczających w procesie spontanicznej sukcesji wtórnej na wszystkich wytypowanych płatach muraw, a tym samym zmniejszyło się pokrycie zacieniających ruń zarośli utrudniających rozwój gatunkom światłolubnym.

Należy jednak podkreślić, że jednorazowe wykonanie zabiegu odkrzaczania, mimo że skutecznie eliminuje zarośla oraz inicjuje pozytywne procesy pozwalające na regenerację runi muraw, nie jest wystarczającym zabiegiem do zapewnienia ochrony siedlisk. Po wykonaniu zabiegu, już w pierwszym roku pojawiają się odrośla bądź siewki gatunków krzewiastych i drzew, które powinny być usuwane, w celu utrwalenia osiągniętego efektu i stabilizowania procesów regeneracyjnych. W przypadku zaniechania kontynuacji odkrzaczania już po trzech latach zwarcie warstwy zarośli osiągnąć może stan bliski stanowi sprzed wykonania zabiegu. Istotne znaczenie w kontroli procesu sukcesji ma prawidłowe rozpoznanie lokalnych uwarunkowań w zakresie czynników abiotycznych (np. morfologia, warunki glebowe) i biotycznych (np. sąsiedztwo zbiorowisk leśnych i zaroślowych), jak również stan zachowania i charakterystyka siedliska/zbiorowiska.

Uzyskane wyniki przeprowadzonych obserwacji pozwoliły stwierdzić różną reakcję poszczególnych gatunków drzew i krzewów na zastosowane zabiegi ochronne, umożliwia to ich waloryzację ze względu na znaczenie w przebiegu procesu sukcesji na murawach PPN, a tym samym również wskazanie gatunków kluczowych, których eliminacja może się przyczynić do zahamowania lub spowolnienia procesu sukcesji. Na transektach badawczych i w zdjęciach fitosocjologicznych wzrosła liczba gatunków murawowych lub zwiększył się ich udział. Proces ten zachodził nawet w warunkach odbudowywania się warstwy zarośli, co wskazuje na bardzo pozytywny efekt przeprowadzonego zabiegu, który pozwolił na uruchomienie procesów pozwalających na poprawę stanu siedliska, w zakresie składu gatunkowego. Na szczególną uwagę zasługuje również fakt, że wśród ww. gatunków występują także gatunki chronione: *Carduus collinus*, *Erysimum wittmannii*, *Jovibarba hirta*.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

Całkowity koszt działania: 1 776,24 EUR

6.1.12. D.3 Monitoring efektów związanych z remontem szlaków

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Monitoring erozji gleby

Głównym celem badań był szczegółowy opis efektów wynikających z zastosowania przez PPN niezbędnych prac renowacyjnych na szlakach w ramach realizacji projektu "LIFE Pieniny PL". Do badań wytypowane zostały 4 fragmenty szlaków turystycznych, położonych w najbardziej atrakcyjnej części PPN:

- Szlak niebieski na odcinku Polana Kosarzyska – Polana Pieniny
- Szlak niebieski na odcinku Polana Kosarzyska – Zamkowa Góra
- Szlak niebieski na odcinku Polana Kurnikówka – Polana Istebki – Polana Wymiarki
- Szlak zielony na odcinku Kras – Przełęcz Sosnów

Badania polegały na dwuetapowym (I etap – 2014 rok, II etap – 2017 rok) kartowaniu geomorfologicznym oraz inwentaryzacji urządzeń przyszlakowych (bariery ochronne, potykacze utrudniające poruszanie się poza obrębem szlaków, drewniane i kamienne krawężniki, schody przepusty i rowy odwadniające) na wybranych szlakach turystycznych. Przeprowadzone w 2014 roku badania wskazały na konieczność poprawy jakości i wytrzymałości nawierzchni oraz zabezpieczenia roślinności w sąsiedztwie szlaków przed intensywnym rozdeptywaniem. Stwierdzono znaczne zmiany środowiska przyrodniczego pod wpływem antropogenicznych i naturalnych procesów rzeźbotwórczych (głównie erozja wodna). W miejscach postoju turystów oraz na stromych podejściach odnotowano największe powierzchnie zniszczonej pokrywy roślinnej. Powtórzone w 2017 r. badania na tych samych fragmentach szlaków turystycznych wykazały, że przeprowadzone prace remontowe w skuteczny sposób ograniczyły erozję na szlakach oraz wydeptywanie roślinności w pobliżu ścieżek. Remont ścieżek turystycznych obejmował średnio 64% wyznaczonych do badań fragmentów szlaków. Zastosowane rozwiązania (barierki, progi, przepusty i stopnie oraz nowa nawierzchnia wykonana z kamienia pozyskanego w miejscu) doprowadziły do znacznego ograniczenia erozji gleby wzdłuż monitorowanych ścieżek. Większość rozcięć erozyjnych została zlikwidowana podczas usypywania nowej nawierzchni. Dzięki utwardzeniu skałami wapiennymi powierzchnia dróg jest zdecydowanie bardziej odporna na procesy erozyjne, wywoływane zarówno przez wody opadowe (spłukiwanie, rozcinanie), jak i przez turystów (rozdeptywanie, ubijanie). Zastosowane poprzeczne progi oraz schody przyczyniły się do zmniejszenia nachylenia stoków. W obrębie stromych stoków procesy erozyjne przybierają największe natężenie, dlatego zastosowanie tych urządzeń również doprowadziło do zmniejszenia wielkości erozji gleby. Efektem prac jest także zmniejszenie powierzchni lub całkowita likwidacja przyszlakowych stref wydeptywania roślinności. W wielu miejscach korytarz wędrówki turystów został zwężony dzięki zastosowaniu ograniczeń w postaci barierek. Rozwiązanie takie zapobiega dyspersji turystów w obrębie szlaku, zabezpiecza siedliska roślinne przylegające do trasy szlaków przed degradacją oraz pozwala na regenerację pokrywy roślinnej w strefach wydeptywania, a tym samym do ograniczenia erozji gleby. Pokrywa roślinna skutecznie ogranicza procesy erozyjne, zapobiegając wymywaniu i odrywaniu materiału glebowego przez spływającą wodę. Miejsca najbardziej zdegradowane w wyniku turystyki masowej, znacznie ograniczające komfort i bezpieczeństwo turystów zostały odgradzone i wyłączone z sieci tras pieszych.

Monitoring regeneracji roślinności

W 2014 roku wykonano monitoring stanu wyjściowego, a następnie w latach 2015 i 2017 przeprowadzono monitoring efektów działań ochronnych – regeneracji pokrywy roślinnej, po remoncie szlaków turystycznych.

Zakres prac obejmował:

- skartowanie zniszczeń roślinności przed planowanymi remontami szlaków, a następnie ocenę zniszczeń i regeneracji roślinności wzdłuż tych odcinków szlaków, w pierwszym, drugim lub trzecim roku po wykonaniu remontu;
- ocenę stanu zachowania leśnych siedlisk przyrodniczych wzdłuż remontowanych odcinków;
- szczegółową ocenę zniszczeń, a następnie postępu regeneracji pokrywy roślinnej na ośmiu transektach.

Prace realizowano na odcinkach szlaków:

- szlak zielony Kras – Sosnów, 3 transekty;
- szlak niebieski Istebki – Kurnikówka, 2 transekty;
- szlak niebieski Zamkowa Góra – Kosarzyska, 2 transekty;
- szlak niebieski Kosarzyska – Polana Pieniny, 1 transekt.

Spośród badanych wskaźników regeneracji roślinności wzdłuż remontowanych odcinków szlaków, najbardziej znaczący jest wzrost udziału ściółki zarówno w miąższości jak i zajmowanej powierzchni na wszystkich monitorowanych transektach. Wzrost powierzchni zajmowanej przez ściółkę jest proporcjonalny do zmniejszającej się powierzchni nagiej gleby. Należy podkreślić, że podczas wykonywania prac remontowych nie zniszczono szaty roślinnej, o czym świadczy brak spadku udziału runa w powierzchni transektu oraz znaczna liczba tych samych gatunków notowanych w latach przed i po remoncie szlaków. Wykonane prace modernizacyjne przyczyniły się do skutecznego skanalizowania ruchu turystycznego i zmniejszenia bądź eliminacji presji wydeptywania obok wytyczonych ścieżek szlaków. Proces regeneracji ściółki i roślinności zaobserwowano wzdłuż wszystkich wyremontowanych odcinków. Ze względu na zwarty drzewostan ograniczający dostęp światła słonecznego do dna lasu, odtwarzanie pokrywy roślinnej przebiega powoli, jednak w pożądanym kierunku – do wykształcenia runa typowego dla buczyny karpackiej. Wyraźnie bardziej zaawansowany etap regeneracji pokrywy roślinnej stwierdzono na odcinku Kosarzyska – Polana Pieniny, na którym monitoring wykonano trzy lata po zakończeniu remontu. Na pozostałych odcinkach, znajdujących się w pierwszym lub drugim roku po wykonaniu prac modernizacyjnych zaobserwowano początkowe stadium regeneracji roślinności. Właściwej sukcesji roślinności przy szlaku sprzyja dobry stan zachowania otaczających siedlisk leśnych.

W ramach działania przygotowano artykuł naukowy dotyczący erozji gleby na szlakach publikacji opublikowano w czasopiśmie wydawanym przez PPN – „Pieniny - Przyroda i Człowiek”.

Kiszka K., Kijowska-Strugała M. 2018. Monitoring efektów związanych z remontem szlaków – erozja gleby. — Pieniny – Przyroda i Człowiek 15: 165–174.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

Całkowity koszt działania: 3 118,52 EUR

6.1.13. **D.4 Monitoring efektów zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum***

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Monitoring stanu populacji i siedliska pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum* na stanowisku w obrębie wzgórza zamkowego w Czorsztynie przeprowadzono w latach 2014, 2015 oraz 2017. Polegał on na zinwentaryzowaniu populacji gatunku w miejscach, w których prowadzone były zabiegi odkraczania oraz prace remontowe murów Zamku Czorsztyn. Po uwzględnieniu w ocenie końcowej całości populacji rosnącej na monitorowanym terenie (w tym w miejscach dosiewania nasion), stan zachowania populacji pszonaka pienińskiego na przestrzeni lat objętych monitoringiem uległ poprawie. Zauważalnie (czterokrotnie) wzrosła liczba wszystkich osobników generatywnych obserwowanych na stanowisku, co prawdopodobnie jest efektem dosiewania nasion na wzgórzu zamkowym w 2015 roku. Wzrost liczby siewek w 2017 roku, w porównaniu do roku 2015 może być związany z dosiewaniem nasion w obrębie całego wzgórza zamkowego oraz pozytywnym efektem działań ochronnych polegających na usunięciu ze stanowiska drzew i krzewów. Na uwagę zasługuje również poprawa wskaźnika „produkcja nasion”, która utrzymała się na poziomie FV – właściwym przez ostatnie dwa lata monitoringu. Stan zachowania siedliska uległ poprawie w zakresie zacienienia spowodowanego przez drzewa i krzewy. Zabiegi polegające na wycięciu zadrzewień zredukowały procent pokrycia siedliska drzewami i krzewami z 40 do 10 %. Problemem pozostają natomiast wysokie byliny utrudniające kiełkowanie lub/i wzrost osobników pszonaka.

We wnioskach do raportu końcowego wskazano na konieczność intensyfikacji prac z zakresu ochrony czynnej polegających na zmniejszeniu pokrycia stanowiska przez wysokie byliny oraz podkreślono m.in.że:

- eksperyment z dosiewaniem nasion dał pozytywne efekty, co zaobserwowano zarówno w założonych poletkach eksperymentalnych – większa liczba siewek w porównaniu do poletek losowo wybranych, jak i ogólnie większej liczbie osobników generatywnych w dwa lata po obsianiu całego wzgórza,
- prace konserwatorskie prowadzone w obrębie wzgórza zamkowego nie wywarły negatywnego wpływu na populację pszonaka. Ponadto w przypadku jedynie lokalnego wydeptywania i wzbudzania powierzchniowej warstwy gleby mogły przyczynić się do utworzenia dogodnych miejsc do kiełkowania nowych osobników pszonaka.

W ramach zadania przygotowano artykuł naukowy i opublikowano w czasopiśmie wydawanym przez PPN – „Pieniny - Przyroda i Człowiek”:

Jędrzejczak E., Bajorek-Zydroń K., Kozłowska-Kozak K. 2018. Pszonak pieniński *Erysimum pieninicum* na wzgórzu zamkowym w Czorsztynie – wyniki monitoringu zabiegów ochrony czynnej. — Pieniny – Przyroda i Człowiek 15: 175–181

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

Całkowity koszt działania: 1 403,33 EUR

6.1.14. D.5 Monitoring skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

W ciągu czterech lat realizacji niniejszego zadania przeprowadzono łącznie 14 obserwacji skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych z rodzaju rdestowiec (*Reynoutria*) po polskiej stronie w przełomie Dunajca. Zadanie monitoringu towarzyszyło zabiegom usuwania rdestowców. W latach 2014 – 2015 obserwacje prowadzono trzykrotnie, a od 2016 roku na podstawie aneksu do umowy z wykonawcą czterokrotnie. Kolejne obserwacje w poszczególnych latach odbywały się od czerwca do września mniej więcej w miesięcznych odstępach. Monitoring prowadzono na wszystkich znanych 25 stanowiskach oraz stanowiskach nowych, pojawiających się wzdłuż Dunajca w okresie realizacji zadania, a niemających charakteru permanentnego. Końcowe wyniki monitoringu przedstawiono zarówno w ujęciu do wszystkich stanowisk jak i znanych wcześniej 25 stanowisk, na których wykonano monitoring wstępny. W celu określenia skuteczności podjętych działań ochronnych analizę przeprowadzono w grupie stanowisk objętych zadaniem w ramach pierwszego roku realizacji projektu. Wskaźnikiem skuteczności usuwania rdestowców jest malejąca liczba zanotowanych pędów w kolejnych latach prowadzenia obserwacji. Osiągnięty poziom skuteczności zastosowanej metody zwalczania rdestowców, wyrażony w redukcji liczby pędów na badanych stanowiskach wynosi aż 80 % w ciągu 4 lat.

W podsumowaniu do wyników monitoringu w opisywanym okresie zwrócono uwagę na fluktuację poziomu wody w rzece oraz jej rolę jako czynnika odpowiedzialnego za rozprzestrzenianie rdestowców w dolinie Dunajca. Jako działanie kluczowe dla zapobiegania dalszemu zawlekaniu rdestowców przez wody Dunajca wskazano potrzebę objęcia zwalczaniem roślin odcinka poza granicami Parku w górę rzeki od przystani flisackiej w Sromowcach Niżnych do zapory w Sromowcach Wyżnych. Liczba odnalezionych tam (na polskim i słowackim brzegu) skupisk rośliny może wskazywać na potencjalnie silny wpływ na sytuację rdestowca w granicach PPN. Za tak samo pilne uważa się również pełne zaangażowanie pracowników PIENAP do prowadzenia analogicznych działań po słowackiej części przełomu. Transfer wypracowanych przez PPN metod postępowania w celu ochrony rodzimej flory, jest jak najbardziej zgodny z założeniami programu LIFE, a w opisywanym przypadku z pewnością może przynieść pozytywny efekt w postaci radykalnej redukcji obcych gatunków inwazyjnych.

W ramach działania przygotowano artykuł naukowy i opublikowano w czasopiśmie wydawanym przez PPN – „Pieniny - Przyroda i Człowiek”:

Kauzal P. 2018. Rdestowiec *Reynoutria spp.* w Pienińskim Parku Narodowym – wstępne wyniki zwalczania. — Pieniny – Przyroda i Człowiek 15: 183–196.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

Całkowity koszt działania: 400,26 EUR

6.1.15. D.7 Monitoring płazów

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Każdego roku, w okresie od kwietnia do sierpnia wykonano 4 wizyty kontrolne, podczas których zbadano wszystkie stanowiska znajdujące się na polanie Majerz. Łącznie przeprowadzono 16 wizyt kontrolnych. Za każdym razem badanie prowadzono na stałych stanowiskach: koryta, oczko wodne przy leśniczówce, stawek na Kapitanowym, rów przy drodze na Majerzu.

Utworzenie jesienią 2015 roku sztucznego stawu przy leśniczówce PPN okazało się bardzo dobrym posunięciem, które stworzyło nowe, stabilne miejsce rozrodu dla płazów. Już wiosną 2016 roku, mimo że zbiornik miał jeszcze mało naturalny charakter (kamieniste dno, praktyczny brak roślinności naczyniowej) przystąpiły w nim do rozrodu ropuchy szare. W kolejnym sezonie (2017) w zbiorniku pojawiły się dwa kolejne gatunki - poza ropuchą szarą do rozrodu przystąpiły w nim żaby trawne oraz kumaki górskie. Zasiedlenie zbiornika przez kolejne gatunki prawdopodobnie wynikało z nabrania przez niego bardziej naturalnego charakteru, głównie dzięki rozwojowi roślin naczyniowych. Można oczekiwać, że w kolejnych sezonach stawek ten zostanie również zasiedlony przez obecne na tym obszarze traszki: karpacką oraz górską.

Czteroletni monitoring płazów na Polanie Majerz wykazał, że zespoły koryt (poideł), będących sztucznymi i nietypowymi zbiornikami wodnymi, mogą stanowić cenne miejsce życia i rozrodu płazów, gdy na danym obszarze występuje deficyt naturalnych siedlisk. W korytach każdego roku obserwowano rozród kumaków górskich, a w pojedynczych sezonach również żaby trawnej, ropuchy szarej oraz traszki karpackiej. Nowe koryta, które umieszczono na polanie przed sezonem 2017, posiadają konstrukcję bardziej sprzyjającą żyjącym w nich płazom niż stare. Jedna ze ścianek na węższym końcu koryt nie jest pionowa, jak pozostałe, ale skośna. Takie rozwiązanie sprawia, że zarówno dorosłe płazy, jak i osobniki będące w trakcie przeobrażenia, mają ułatwione opuszczanie poideł. Ma to duże znaczenie szczególnie dla osobników młodych.

Stawek na Kapitanowym w pierwszym roku monitoringu pełnił jeszcze rolę poidła dla owiec. Poziom wody był bardzo niski, a brzeg silnie rozdeptany przez korzystające z wodopójki zwierzęta. Po sezonie rozrodczym 2014 staw ten został pogłębiony, otoczony ogrodzeniem z żerdzi, a poza obrębem ogrodzenia zbudowano niewielkie drewniane koryto, które przejęło rolę poidła dla owiec. W korycie tym zbudowano także pochylnię, umożliwiającą dostającym się tam płazom bezpieczne wychodzenie. Zabiegi te doprowadziły do znacznej poprawy warunków środowiskowych dla płazów. W kolejnych latach obserwowany poziom wody w stawku, choć zmienny, był znacznie wyższy niż w roku 2014. Rozmiary lustra wody również były większe, co stwarzało bardziej stabilne warunki dla życia i rozrodu płazów.

W podsumowaniu do przeprowadzonego monitoringu podkreślono, że podejmowane na polanie Majerz przez PPN działania mające na celu poprawę warunków siedliskowych dla płazów są zdecydowanie korzystne. Ponadto stwierdzono, że zaobserwowane zwiększenie liczby miejsc rozrodu traszki karpackiej (*Lissotriton montandoni*), gatunku wpisanego do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt, tym samym poprawy kondycji tego gatunku jest wielce

prawdopodobnym skutkiem podejmowanych działań ochronnych, takich jak pogłębienie stawku oraz wymiana zespołów koryt.

W trakcie realizacji zadania nie wystąpiły trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne jego wykonanie.

Całkowity koszt działania: 1 145,82 EUR

6.1.16. **D.8 Ocena wpływu społeczno-gospodarczego planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na funkcję ekosystemu.**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: III kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 19 marca 2018 r.

Raport wykonała firma „INDEKS Ośrodek Badań Społecznych i Marketingowych”

Celem badania była ocena postrzegania projektu „LIFE Pieniny PL” przez lokalną społeczność, przedstawicieli samorządów, przedsiębiorców oraz organizacje pozarządowe działające na terenie 4 gmin pienińskich (Krościenko nad Dunajcem, Szczawnica, Czorsztyn, Łapsze Niżne) oraz ocena zmian opinii i postaw mieszkańców będących skutkiem realizacji projektu. Badanie ankietowe wykonano technikami PAPI (wywiad bezpośredni realizowany przy użyciu papierowej ankiety) i CATI (wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo) na próbie 220 respondentów. Zakres pytań obejmował: sprawdzenie wiedzy na temat programu „Natura 2000”, ocenę wpływu Pienińskiego PN na życie mieszkańców, wpływ Pienińskiego PN i podejmowanych działań na życie społeczne mieszkańców i rozwój gospodarczy regionu, ocenę jakości i stanu szlaków turystycznych w Pienińskim PN, ocenę działań podejmowanych przez Pieniński PN, ocenę działań realizowanych w ramach projektu „LIFE Pieniny PL” oraz opinię na temat zmian, które są efektem działań zrealizowanych w ramach projektu. Wyniki monitoringu wskazują na pozytywne efekty prowadzonych działań edukacyjnych wśród lokalnej społeczności. W trakcie trwania projektu zwiększyła się świadomość lokalnej społeczności o potrzebie ochrony przyrody oraz akceptacja działań podejmowanych przez PPN. Szczególnie jest to widoczne wśród osób, które podjęły decyzje o zbyciu swoich gruntów na rzecz Parku. Jednocześnie należy podkreślić, że nieznaczny odsetek respondentów miał negatywny stosunek do form i sposobów ochrony przyrody, co jednak nie zmienia pozytywnego nastawienia większości badanych do istoty tworzenia i działalności parków narodowych.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Raport końcowy niniejszego zadania przesłano wraz z II raportem z postępu.

Całkowity koszt działania: 1 659,64 EUR

6.1.17. F.1 Zarządzanie projektem

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: II kwartał 2018 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Zgodnie z założeniami projektu, jako personel zewnętrzny, zatrudniono koordynatora i asystenta koordynatora. Na bieżąco rozliczany był czas pracy personelu stałego odpowiedzialnego za nadzór nad realizacją poszczególnych działań.

Zgodnie z zarządzeniem Nr 9/2013 Dyrektora PPN ogólny nadzór nad projektem sprawowała Zastępca Dyrektora – Iwona Wróbel

Personel zewnętrzny zatrudniony do projektu:

- a) Koordynator projektu – Andrzej Kowalski
- b) Asystent Koordynatora – Agnieszka Trzaska

Personel stały PPN:

- a) Kierownik finansowy – Anna Wiercioch
- b) Asystent Kierownika finansowego – Magdalena Kowalska
- c) Asystent finansowy ds. osobowych – Józef Zabrzęski
- d) Kierownik techniczny – Grzegorz Vončina
- e) Asystent ds. regulacji stanu posiadania – Ewelina Zajac
- f) Asystent ds. turystyki i edukacji – Teresa Ciesielka
- g) Asystent ds. działań ochronnych – Małgorzata Braun
- h) Asystent ds. fauny – Bogusław Kozik
- i) Asystent ds. komunikacji – Krzysztof Karwowski

Ze względu na przedłużenie realizacji projektu oraz zakończenie większości zadań projektowych w zakładanym terminie, asystentka koordynatora zakończyła pracę w projekcie zgodnie z umową o pracę zawartą na czas realizacji projektu, przewidziany według pierwotnych założeń do 30 czerwca 2018 roku, zmieniono natomiast wymiar czasu pracy koordynatora projektu na ¼ etatu w okresie 15 stycznia 2018 r. – 31 grudnia 2019 r.

Zarządzeniem dyrektora nr 4/2014 z dnia 26.02.2014 roku, powołano Komitet Sterujący złożony z przedstawicieli Rady Naukowej PPN, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, władz samorządowych, lokalnych przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i instytucji przedmiotowo zainteresowanych projektem, łącznie 14 osób, w tym dyrektor PPN. Do zadań Komitetu należało opiniowanie i formułowanie propozycji dotyczących:

- skutecznej, terminowej i prawidłowej realizacji celów projektu,
- rozpoznawania i rozwiązywania problemów związanych z realizacją projektu,
- rozwiązań proponowanych w dokumentacji powstającej w ramach projektu,
- prowadzenia dialogu społecznego z lokalną społecznością dotyczącego realizowanego projektu.

W związku z przedłużeniem realizacji projektu zmniejszeniu uległ również skład Komitetu Sterującego. Dwóch członków podjęło decyzję o zakończeniu swojego uczestnictwa zgodnie z terminem obowiązywania umów zawartych z PPN. Z pozostałymi członkami Ko-

mitetu Sterującego podpisano aneksy do umów na świadczenie usług doradczych do końca realizacji projektu tj. do 31 grudnia 2019 roku.

Na ostatnim posiedzeniu Komitet Sterujący przyjął sprawozdania za IV kwartał 2018 roku, I, II i III kwartał 2019 roku. Zaakceptowano również Plan działań „After-Life”. Komitet Sterujący podjął uchwałę końcową podsumowującą całość projektu i stwierdzającą wykonanie projektu zgodnie z założeniami zawartymi w umowie z Komisją Europejską o udzielenie dotacji oraz umowie z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej o dofinansowanie projektu

W trakcie realizacji projektu odbyło się łącznie 7 posiedzeń Komitetu Sterującego. Z każdego z posiedzeń sporządzono protokół, zatwierdzony przez przewodniczącego Komitetu Sterującego.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Sprawozdanie z VII posiedzenia Komitetu Sterującego stanowi załącznik nr 6.

Całkowity koszt działania: 124 991,74 EUR

6.1.18. F.2 Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Planowany termin zakończenia działania: II kwartał 2016 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 13 maja 2016 r.

W ramach współpracy z innymi projektami odbyły się następujące spotkania zaplanowane w projekcie:

- W siedzibie Kampinoskiego Parku Narodowego odbyły się dwa spotkania robocze (4-5 listopada 2013 r. i 29 stycznia 2014 r.), które miały na celu wymianę doświadczeń związanych z realizacją projektu: LIFE10 NAT/PL/655 pn. „Ochrona zasobów przyrodniczych Puszczy Kampinoskiej – obszaru Natura 2000, poprzez renaturyzację wykupionych gruntów”.
- W dniach 24-27 września 2014 roku miał miejsce wyjazd osób zaangażowanych w realizację projektu „LIFE Pieniny PL” do Wigierskiego Parku Narodowego realizującego projekt „Czynna ochrona zagrożonych gatunków i siedlisk na obszarze Natura 2000 „Ostoja Wigierska” LI-FE11 NAT/PL/000431”.
- W dniach 31 maja – 6 czerwca 2015 roku delegacja Pienińskiego Parku Narodowego (6 osób) uczestniczyła w wyjeździe zagranicznym do Słowenii poświęconym zdobyciu wiedzy merytorycznej oraz praktycznej, niezbędnej do prowadzenia własnego projektu. W trakcie wyjazdu zagranicznego zaplanowano wizytę w dwóch parkach krajobrazowych oraz Triglavskim Parku Narodowym, realizujących projekty LIFE w ramach komponentu przyroda i różnorodność biologiczna (LIFE 06 NAT/SLO/000069, LIFE 00 NAT/SLO/007231, LIFE 00 NAT/SLO/007223).
- W dniach 10-13 maja 2016 roku delegacja PPN (8 osób) uczestniczyła w wyjeździe szkoleniowym do Biebrzańskiego Parku Narodowego realizującego projekty LIFE nr: LIFE13 NAT/PL/000050, LIFE11 NAT/PL/422, LIFE08 NAT/PL/000511. W trakcie wyjazdu od-

było się również spotkanie z przedstawicielem Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków, realizującego projekty: LIFE09 NAT/PL/000260, LIFE05 NAT/PL/000101 oraz przedstawicielem Stowarzyszenia Ptaki Polskie realizującego projekt LIFE08 NAT/PL/000511.

Na zaproszenie innych projektów odbyły się następujące spotkania:

- W dniach 9-11 października 2013 roku odbyła się konferencja kończąca projekt LIFE+ „The Anglesey and Llŷn Fens” LIFE07 NAT/UK/000948 w Plas Menai Walia, w której uczestniczyli koordynator projektu i asystent ds. regulacji stanu posiadania. Podczas trwania konferencji odbywały się prelekcje o tematyce związanej z obszarami podmokłymi: rozwiązywanie problemów związanych z jakością i ilością wody, zabiegi ochronne, współpraca z lokalnymi władzami, farmerami, tworzenie partnerstw. Następnie odbywały się sesje wyjazdowe, gdzie w terenie omawiano działania projektowe. Podczas konferencji nawiązano kontakty z gospodarzami prowadzącymi projekty LIFE na terenie Wielkiej Brytanii. Wymienione zostały doświadczenia i informacje dotyczące działań prowadzonych w różnych projektach.
- W dniach 27-28 maja 2014 roku osoby zarządzające projektem „LIFE Pieniny PL” wzięły udział w Konferencji organizowanej przez Wigierski Park Narodowy w ramach realizacji projektu LIFE11 NAT/PL/431 pn.: Czynna ochrona zagrożonych gatunków i siedlisk na obszarze Natura 2000 „Ostoja Wigierska”. Na konferencję zgłoszono poster prezentujący projekt „LIFE Pieniny PL”.
- W dniu 7 sierpnia 2014 roku odbyło się spotkanie w siedzibie PPN z przedstawicielami Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Krakowie, realizującej projekt LIFE+ „Ochrona siedlisk kserotermicznych w obszarach Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej” LIFE12 NAT/PL/000053. Podczas spotkania podpisano deklarację współpracy.
- W dniach 30 września 2014 roku – 01 października 2014 roku trzech pracowników merytorycznych projektu „LIFE Pieniny PL” uczestniczyło w międzynarodowej konferencji kończącej projekt „Czynna ochrona kompleksu priorytetowych siedlisk napiaskowych (6120, 2330) w obszarze Natura 2000 na Pustyni Błędowskiej” LIFE09 NAT/PL/000259.
- W dniach 30 i 31 lipca 2015 roku odbyło się spotkanie w siedzibie PPN z przedstawicielami Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, realizującego projekt LIFE11 NAT/PL/432 pn. „Ochrona cennych przyrodniczo siedlisk nieleśnych, charakterystycznych dla obszaru Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd”.
- Delegacja PPN uczestniczyła w trzech spotkaniach polskich projektów LIFE+ NATURA (Platform Meeting) w siedzibie Kampinoskiego PN (1-2 października 2015 roku) – 2 osoby, w Smoleniu k. Pilicy (3-4 grudnia 2015 roku) – 3 osoby oraz w Czajowicach (20 maja 2016 roku) – 2 osoby. W trakcie spotkań omawiano trudności pojawiające się podczas realizacji projektów oraz podjęto próby wypracowania wspólnych rozwiązań zaradczych.
- W dniach 19 i 20 kwietnia 2016 roku delegacja PPN (2 osoby) uczestniczyła w konferencji kończącej projekt LIFE11 NAT/PL/432 pn. „Ochrona cennych przyrodniczo siedlisk nieleśnych, charakterystycznych dla obszaru Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd”.
- W dniu 17 maja 2017 roku pracownik Pienińskiego PN odpowiedzialny za organizację konferencji w niniejszym projekcie, uczestniczył w konferencji podsumowującej projekt LIFE12 NAT/PL/000031 pn. „Kompleksowa ochrona nieleśnych siedlisk przyrodniczych na terenach wojskowych w obszarze Natura 2000”.
- W dniu 24 maja 2017 roku dwóch pracowników Pienińskiego PN, uczestniczyło w kolejnej konferencji kończącej projekt LIFE12 NAT/PL/000053 pn. „Ochrona siedlisk ksero-

termicznych w obszarach Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej” realizowany przez RDOŚ w Krakowie.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 5 010,43 EUR

6.1.19. **F.3 Przygotowanie planu działań po zakończeniu projektu “After Life”**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2017 r.

Nowy termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2019 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Plan „After LIFE” został przygotowany pod koniec realizacji projektu. Zawiera opis celów projektu i głównych działań koniecznych do zachowania trwałości projektu, analizę SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), a także spis poszczególnych zadań projektu „LIFE Pieniny PL” z wyszczególnieniem szczegółowych działań koniecznych do wykonania w ramach zachowania trwałości zadań projektowych.

Większość działań, które są konieczne do zachowania trwałości projektu było już wcześniej wykonywane ze względu na ich wcześniejsze zakończenie niż data zakończenia projektu. Wszystkie działania są zgodne z zapisami planu ochrony Pienińskiego Parku Narodowego zatwierdzonego Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 1 lipca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Pienińskiego Parku Narodowego (Dz. U. 2014. poz. 1010). Plan ochrony obowiązujący od 15 lipca 2014 r. do 14 lipca 2034 r. obejmuje również zakres zadań ochronnych dla obszaru NATURA 2000 PLC120002 „Pieniny” (połączone obszary PLH120013 i PLB120008). Po wygaśnięciu aktualnie obowiązującego planu ochrony tworzony będzie nowy plan utrzymania efektów zgodny z nowym planem ochrony.

Plan After LIFE został zaprezentowany na ostatnim posiedzeniu Komitetu Sterującego, przedyskutowany i pozytywnie zaopiniowany. Plan „After LIFE” w wersji elektronicznej został zamieszczony na stronie internetowej projektu.

Plan After-LIFE stanowi załącznik nr 1A

Całkowity koszt działania: 0,00 EUR

6.1.20. **F.4 Zewnętrzny audyt finansowy**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2018 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2014 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: I kwartał 2020 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: I kwartał 2020 r.

Niezależnego audytora wybrano w przetargu nieograniczonym niepodlegającym ustawie prawo zamówień publicznych. Zaplanowano wykonanie audytu wstępnego obejmującego okres od 1 września 2013 roku do końca stycznia 2015 roku oraz audytu końcowego. Audyt wstępny przeprowadzono 18 maja 2015 roku, natomiast audyt końcowy zakończono w dniu 28 stycznia 2020 roku. W dniu 26 czerwca 2015 roku przekazano raport i opinię z audytu wstępnego natomiast w dniu 3 lutego 2020 raport i opinię z audytu końcowego. W podsumowaniu w/w raportu stwierdzono, że: *...dokumentacja projektu NAT/PL/000034 odzwierciedla w sposób prawdziwy i rzetelny koszty poniesione przez Pieniński Park Narodowy w związku z wyżej wymienionym projektem w terminie określonym przez Komisję, zgodnie z programem LIFE+, postanowieniami wspólnymi, zasadami rachunkowości i przepisami krajowymi, a współfinansowanie w projekcie nie pochodziło z innych instrumentów finansowych Unii Europejskiej.*"

Raport z audytu końcowego stanowi załącznik nr 1E

Całkowity koszt działania: 3 104,92 EUR

6.1.21. **F.5 Monitorowanie realizacji projektu**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: II kwartał 2018 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

W dniach 17-18 września 2014 roku w siedzibie Pienińskiego Parku Narodowego odbyło się spotkanie z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego, panem Stanisławem Tworkiem. Celem spotkania była ocena stanu zaawansowania realizacji projektu. Pierwszy dzień poświęcono sprawdzeniu stanu realizacji poszczególnych zadań wraz z ich finansowym zaawansowaniem. W drugim dniu wizyty w czasie sesji terenowej skontrolowano wykonanie:

- trwających prac remontowych zewnętrznych murów Zamku Czorsztyn,
- remontu szlaków turystycznych,
- zabiegów ochronnych na łąkach.

Ponadto przedstawiciel Zewnętrznego Zespołu Monitorującego uczestniczył w wyznaczaniu granic jednej z działek zakupionych w ramach projektu.

Następne spotkanie z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego odbyło się w dniach 26-27 listopada 2015 roku. W trakcie sesji terenowej skontrolowano wykonanie:

- zabiegów ochronnych na gruntach wykupionych w 2015 roku oraz zabiegów w pierwszym roku po wykupie na gruntach wykupionych do końca I kwartału 2014 roku,
- remont szlaków turystycznych na odcinku Istebki-Kurnikówka oraz Góra Zamkowa-Kosarzyska,
- zabiegów ochronnych na murawie pod Trzema Koronami,
- elementów zabezpieczających miejsca rozrodu płazów przed negatywnym wpływem wypasu owiec.

W trakcie części kameralnej w siedzibie PPN skontrolowano dokumentację projektu oraz oceniono rzeczowy i finansowy stan zaawansowania realizacji projektu.

Kolejne spotkanie z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego odbyło się w dniach 19-20 września 2016 roku.

W trakcie dwudniowego spotkania skontrolowano dokumentację projektu oraz oceniono rzeczowy i finansowy stan zaawansowania realizacji projektu. W czasie sesji terenowej skontrolowano:

- wykonanie remontu zielonego szlaku od ostatnich zabudowań w Krasie do Przełęczy Sosnów na odcinku 320 mb,
- efekty usuwania obcych gatunków inwazyjnych w Przełomie Dunajca,
- efekty dwuletnich zabiegów ochronnych na gruntach wykupionych w 2015 roku,
- efekty podjętych zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum*,
- wykonanie nowego oczka wodnego w rejonie polany Majerz

W trakcie spotkania omówiono zagadnienia dotyczące wykupu gruntów w projekcie oraz zabiegów ochronnych realizowanych na wykupionych gruntach.

W dniach 13-17 marca 2017 roku NFOŚiGW przeprowadził kontrolę realizacji projektu w zakresie umowy dotacji (nr 572/2013/Wn 06/OP-WK-LF/D) ze środków krajowych. W stosunku do założeń przedsięwzięcia wynikających z umowy dotacji i harmonogramu rzeczowo-finansowego potwierdzono możliwe do wystąpienia zagrożenie niepełnego wykonania zakresu rzeczowego, wynikającego z przewidywanych przez beneficjenta problemów związanych z wykupami gruntów oraz zmniejszonej powierzchni gruntów na jakiej powinny być wykonane zabiegi ochronne. Do pozostałych elementów kontrolowanego zakresu rzeczowego nie wniesiono uwag.

W dniach 21-22 września 2017 r. odbyło się spotkanie z przedstawicielami Komisji Europejskiej z udziałem przedstawiciela Zewnętrznego Zespołu Monitorującego. W trakcie spotkania omówiono zagadnienia dotyczące wykupu gruntów w projekcie, powierzchni zabiegów ochronnych realizowanych na wykupionych gruntach, stanu zaawansowania rzeczowego i finansowego projektu oraz sposobu prawidłowego rozliczenia projektu. Skontrolowano wybrane dokumenty projektowe, w tym dokumentację zamówień publicznych, wybrane faktury i karty czasu pracy. Omówiono również zagadnienia związane z możliwością przedłużenia projektu. W terenie skontrolowano:

- efekty podjętych zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum*,
- zabezpieczenie miejsc rozrodu płazów (polana Majerz) przed negatywnym wpływem wypasu owiec.
- efekty dwuletnich zabiegów ochronnych na gruntach wykupionych w 2016 roku,
- zabezpieczenie siedlisk przyległych wzdłuż zielonego szlaku od ostatnich zabudowań w Krasie do Przełęczy Sosnów – remont szlaku na odcinku 320 mb.

Spotkanie zakończono wizytą w pawilonie w Szczawnicy gdzie prezentowana była wystawa prac konkursu plastycznego, przeprowadzonego w ramach projektu w 2016 roku (działanie E.6).

Kolejne spotkanie z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego odbyło się w dniach 11-12 września 2018 roku. W trakcie spotkania omówiono zagadnienia dotyczące wykupu gruntów w projekcie, powierzchni zabiegów ochronnych realizowanych na wykupionych gruntach, stanu zaawansowania rzeczowego i finansowego projektu oraz sposobu prawidłowego rozliczenia projektu. Skontrolowano wybrane dokumenty projektowe, w tym dokumentację zamówień publicznych, wybrane faktury i karty czasu pracy. W terenie skontrolowano:

- efekty zabiegów ochronnych na gruntach wykupionych w projekcie,
- efekty zabezpieczenia miejsc rozrodu płazów na polanie Majerz,
- efekty usuwania obcych gatunków inwazyjnych w Przełomie Dunajca

Ostatnie spotkanie z przedstawicielem Zewnętrznego Zespołu Monitorującego odbyło się w dniach 17-18 grudnia 2019 roku. W spotkaniu uczestniczył również oficer finansowy Komisji Europejskiej. Celem spotkania była ocena stanu realizacji poszczególnych zadań w projekcie oraz prawidłowości kwalifikowania i dokumentowania poniesionych kosztów. Spotkanie rozpoczęto od przypomnienia najważniejszych celów projektu oraz osiągniętych rezultatów jego realizacji. Przedstawiono i omówiono poszczególne punkty planu After Life. Podczas spotkania omówiono kwestie finansowego rozliczenia projektu. Szczegółowo wyjaśniono zasady rozliczenia wynagrodzeń personelu oraz ustalania stawek godzinowych w projekcie. W terenie skontrolowano:

- efekty zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego,
- efekty zabezpieczenia miejsc rozrodu płazów na polanie Majerz,
- efekty usuwania obcych gatunków inwazyjnych w Przełomie Dunajca,
- efekty realizacji zabiegów ochronnych na wykupionych gruntach.

W podsumowaniu wizyty ustalono, że wraz z raportem końcowym do KE zostaną dostarczone

- kserokopia postępowania przetargowego i umowy z wykonawcą monitoringu przyrodniczego na wykupionych gruntach oraz faktury za 2019 rok z potwierdzeniem przelewu – załącznik nr 7,
- kserokopia postępowania przetargowego, umowy z wykonawcą zabiegów ochronnych na łąkach w 2019 roku, faktury z potwierdzeniem przelewu oraz protokoły odbioru – załącznik nr 8,
- karty czasu pracy z listami płac i potwierdzeniem przelewu dla wybranego personelu projektu (tj. asystent kierownika finansowego projektu Magdalena Kowalska oraz asystent ds. osobowych Józef Zabrzęski – rok 2019, koordynator projektu Andrzej Kowalski – rok 2015 i 2016, asystent koordynatora projektu Agnieszka Trzaska – rok 2014) – załącznik nr 9,

Powyższe ustalenia zostały zawarte w piśmie KE z 3 lutego 2020 roku, podsumowującym ostatnią wizytę oficera finansowego KE oraz przedstawiciela Zewnętrznego Zespołu Monitorującego w projekcie. Sprawozdanie z ostatniej wizyty KE stanowi załącznik nr 10

Stan realizacji projektu był na bieżąco monitorowany na wszystkich szczeblach zarządzania projektem na podstawie organizowanych roboczych spotkań personelu projektu. Od początku projektu sporządzane były raporty kwartalne z wykonanych prac. Wszystkie kolejne raporty przedstawiono do zatwierdzenia członkom Komitetu Sterującego. Sporządzono łącznie 25 raportów kwartalnych (raporty od IV kwartału 2013 r. do IV kwartału 2014 r. dołączono

no do raportu śródk okresowego – załącznik nr 13, raporty od I kwartału 2015 r. do I kwartału 2016 r. dołączono do pierwszego raportu z postępu – załącznik nr 19, raporty od II kwartału 2016 r. do III kwartału 2017 r. dołączono do drugiego raportu z postępu – załącznik nr 15, raporty od IV kwartału 2017 r. do IV kwartału 2018 r. dołączono do III raportu z postępu – załącznik nr 9, raportu Od I - IV kwartału 2019 r. stanowią załącznik nr 11 do niniejszego sprawozdania). Z kolei do Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska wysłano łącznie 24 sprawozdania ze stanu zaawansowania projektu. Sprawozdania wysyłało wraz z kolejnymi rozliczeniami dotacji.

Zadanie wykonywane było w ramach wynagrodzenia koordynatora oraz personelu stałego zaangażowanego w realizację projektu.

6.2. Dissemination actions

6.2.1. Objectives

Jednym z celów projektu było podnoszenie świadomości o potrzebie ochrony środowiska wśród mieszkańców gmin sąsiadujących z obszarem Pieniny. Ważnym z punktu widzenia beneficjenta było również uzyskanie akceptacji społeczeństwa dla działań ochronnych prowadzonych przez PPN poprzez atrakcyjne formy informacji o obszarze chronionym. Cała dokumentacja projektu, wszystkie zrealizowane elementy promujące i rozpowszechniające informacje o projekcie opatrzone są logiem LIFE, NATURA 2000, NFOŚiGW oraz zawierają jasne odniesienie do wsparcia otrzymanego z Komisji Europejskiej. Elementami tymi są:

- Spotkania promujące projekt
- Strona internetowa umożliwiająca dotarcie do szerokiego grona odbiorców - działa jako zakładka strony głównej PPN
- Folder informacyjny o projekcie wydany w trzech językach
- Gadżety promujące projekt – koszulki, torby, kubki i kalendarze ścienne
- Warsztaty edukacyjne
- Tablice informacyjne o projekcie

6.2.2. E.1 Spotkania promujące projekt (inauguracyjne i informacyjne)

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Planowany termin zakończenia działania: IV kwartał 2015 r.

Faktyczny termin zakończenia działań zaplanowanych w projekcie: 24 kwietnia 2016 r.

W IV kwartale 2013 roku zorganizowano dwa spotkania inauguracyjne projekt, w Krościenku n.D. i w Czorsztynie. W obydwu spotkaniach wzięło udział łącznie 36 osób. Na potrzeby spotkań promujących projekt wykonano tablicę typu roll-up. Na spotkania zaproszono władze samorządowe, dyrektorów szkół, przedstawicieli lokalnych społeczności, mieszkańców oraz przedstawicieli mediów. Podczas spotkań przedstawiono główne założenia, cele oraz działania, jakie zostaną podjęte na terenie PPN w ramach realizacji projektu. Po prezentacji odbyły się również dyskusje. Podczas dyskusji starano się wyjaśnić wszelkie wątpliwości przybyłych gości dotyczące projektu LIFE + i wskazać korzyści, jakie będą z niego płynąć nie tylko dla ochrony mozaiki gatunkowej i siedliskowej obszarów Natura 2000 „Pieniny”, ale również okolicznych miejscowości i mieszkańców.

Kolejne spotkania informacyjne zorganizowano na przełomie 2015 i 2016 roku. W dniu 15 grudnia 2015 roku odbyło się spotkanie informacyjne w siedzibie Izby Regionalnej w Sromowcach Wyżnych, promujące projekt wśród lokalnej społeczności. W spotkaniu udział wzięły 23 osoby, w tym 6 pracowników i Dyrektor Pienińskiego PN. W trakcie spotkania przedstawiono efekty działań ochronnych dotychczas podjętych w projekcie. Podkreślono rolę wielowiekowej tradycji rolniczej miejscowej ludności w kształtowaniu półnaturalnych ekosystemów łąkowych i konieczność naśladowania wypracowanych przez nią metod przy działaniach ochronnych. Podczas spotkania podjęto dyskusję o korzyściach dla ochrony gatunków i siedlisk, jak również potencjalnych korzyściach dla okolicznych miejscowości i ich mieszkańców wynikających z realizacji projektu. Ostatnie zaplanowane spotkanie w projekcie zorganizowano w siedzibie PPN w dniu 24 kwietnia 2016 roku. Przebieg spotkania podzielono na część kameralną, w trakcie której zaprezentowano dotychczasowe rezultaty realizacji projektu. W trakcie referatu położono szczególny nacisk na przybliżenie uczestnikom korzyści wynikających z realizacji projektu dla ochrony przyrody Pienin, jak i dla samych mieszkańców okolicznych miejscowości. Wyjaśniono, jak podejmowane działania wpływają na obszar Natura 2000 oraz zwrócono uwagę na sposób zaangażowania lokalnej społeczności w realizację projektu. W kolejnym punkcie spotkania w trakcie zwiedzania Zamku Czorsztyn z pracownikiem Pienińskiego PN przedstawiono rezultaty podjętych działań ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego (*Erysimum pieninicum*), którego naturalne stanowiska znajdują się u podnóża zamku. W spotkaniu uczestniczyły 23 osoby, w tym 2 pracowników PPN. Na potrzeby tych spotkań przygotowano multimedialną prezentację projektu „LIFE Pieniny PL”.

Zadanie w pełni zakończono w zakresie przewidzianym w projekcie. Niemniej jednak w 2017 roku pojawiła się okazja do dalszej promocji projektu. W dniu 21 maja br. zorganizowano Dzień Otwarty LIFE na zamku Czorsztyn z okazji 25-lecia funkcjonowania programu LIFE w Europie. W trakcie spotkania uczestnicy mieli okazję zapoznać się z założeniami programu LIFE oraz efektami realizacji projektu „LIFE Pieniny PL”. Część uczestników w grupach 15 osobowych zwiedziła zamek z przewodnikiem. Dla osób chętnych zorganizowano konkurs wiedzy o programie LIFE i zamku w Czorsztynie. W spotkaniu uczestniczyło około 50 osób.

W kolejnych latach PPN kontynuował rozpowszechnianie roli programu LIFE w dziedzinie ochrony przyrody podczas spotkań i uroczystości organizowanych na terenie przyległych gmin - jarmark pieniński, dni otwarte w PPN. Działania te nie generowały kosztów w projekcie.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 170,12 EUR

6.2.3. E.2 Strona internetowa projektu

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Informacje o projekcie zawarte są na stronie internetowej, która działa jako zakładka na stronie Pienińskiego Parku Narodowego www.pieninyppn.pl. Zgodnie z planem była ona aktualizowana do końca realizacji projektu i będzie utrzymywana w okresie jego trwałości do 2025 roku. Aktualizacja strony nie generuje dodatkowych kosztów w projekcie.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 581,18 EUR

6.2.4. E.3 Folder informacyjny o projekcie

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2014 r.

Planowany termin zakończenia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 14 grudnia 2016 r.

Folder został opracowany merytorycznie i graficznie przez pracowników PPN. Na potrzeby ilustracyjne zakupiono 18 zdjęć, wykorzystano również nieodpłatnie 1 zdjęcie ze zbiorów PPN. Wersja słowacka została przetłumaczona przez firmę „languagehouse” z siedzibą w Nowy Targu. Wersja angielska przetłumaczona została przez pracowników PPN. Zamówienie zrealizował wykonawca wyłoniony w drodze zapytania ofertowego. W przewidzianym umową terminie dostarczono foldery informacyjne o projekcie w wersji polskiej (2000 szt.), słowackiej (1000 szt.), oraz angielskiej (1000 szt.).

W trakcie pozaplanowych spotkań z lokalną społecznością, rozmów z właścicielami sąsiednich działek podczas ustalania w terenie granic wykupionych gruntów, wielu osobom przekazywany był folder informacyjny o projekcie (wersja polska) wraz z informacją o możliwości złożenia oferty sprzedaży gruntów na terenie Pienińskiego PN. W związku z intensyfikacją akcji informacyjnej o projekcie, która zwiększyła zapotrzebowanie na folder, podjęto decyzję o druku dodatkowych 1000 szt. Foldery wydrukowano w 2016 roku. Koszty wykonania dodatkowej partii folderów pokryto ze środków kategorii kosztów ogólnych (*Overheads*) W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 1 179,41 EUR

6.2.5. E.4 Gadżety promujące projekt

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2013 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2013

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: IV kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: III kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: III kwartał 2019 r

W ramach działania w 2014 roku wykonano gadżety promujące projekt (koszulki - 1000 szt., kubki - 1000 szt. torby - 1000 szt.). Opracowanie graficzne gadżetów przygotował, bez dodatkowego wynagrodzenia, grafik zatrudniony w PPN. Realizację zamówienia powierzono firmie wyłonionej w drodze przetargu nieograniczonego.

W ramach działania wydawano również kalendarz na każdy kolejny rok realizacji projektu w nakładzie 300 szt. W 2018 i 2019 roku, po przedłużeniu projektu, wydano kolejne edycje kalendarzy, a koszty pokryto ze środków kategorii kosztów *Overheads*. Opracowanie graficzne wszystkich kalendarzy przygotował, bez dodatkowego wynagrodzenia, grafik zatrudniony w PPN. Kalendarze corocznie przekazywane były do szkół z czterech gmin pienińskich, lokalnych samorządów i parafii oraz rozdawane w trakcie spotkań i uroczystości organizowanych przez PPN i lokalną społeczność. Wszystkie wykonane wcześniej gadżety zostały dołączone do raportu śródkresowego oraz pierwszego i drugiego raportu z postępu. Realizacja działania polegała na promocji projektu za pomocą wykonanych wcześniej gadżetów.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 11 808,90 EUR

6.2.6. E.5 Warsztaty edukacyjne

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2015 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2015 r.

Planowany termin zakończenia działania: IV kwartał 2016 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2016 r.

W 2015 roku zawarto porozumienia w sprawie edukacji środowiskowej z dyrekcjami 21 szkół w gminach: Szczawnica, Krościenko n.D., Czorsztyn, Sromowce Wyżne, Łapsze Niżne. W ramach realizacji warsztatów dla dzieci i młodzieży zakupiono pomoce dydaktyczne: wiatromierz, kwasomierz, lornetki, mikroskop, luksomierz cyfrowy oraz dalmierz. W 2015 i 2016 roku przeprowadzono:

- 9 zajęć pt. „Mieszkam w otulinie Pienińskiego Parku Narodowego” z uczniami szkół podstawowych oraz z młodzieżą szkół ponadgimnazjalnych.
- 38 zajęć pt. ”Będę właścicielem lasu” z uczniami szkół podstawowych i z młodzieżą szkół gimnazjalnych
- 29 zajęć pt. „Będę gospodarzem gminy” z młodzieżą szkół gimnazjalnych,
- 28 zajęć pt. Co to jest park narodowy” z młodzieżą szkół gimnazjalnych

- 27 zajęć pt. „Będę właścicielem gospodarstwa rolnego” z młodzieżą szkół gimnazjalnych,
- 11 zajęć pt. „Produkuję bez odpadów” z młodzieżą szkół ponadgimnazjalnych
- 10 zajęć pt. „Zarządzam środowiskiem” z młodzieżą szkół ponadgimnazjalnych
- 34 zajęcia pt. „Mieszkam w Pieninach” z uczniami szkół podstawowych.

W 186 warsztatach uczestniczyło łącznie 3220 osób.

W toku procedury wyboru wykonawców warsztatów dla przewodników górskich, nauczycieli i flisaków oszacowana wartość zamówienia, w oparciu o rozeznanie cenowe, znacznie przekroczyła kwotę zaplanowaną na jego realizację w harmonogramie rzeczowo finansowym projektu. W związku z powyższym podjęto decyzję o realizację warsztatów dla kandydatów na flisaków we własnym zakresie bez kosztów w projekcie. W dniach 26, 27 i 28 sierpnia 2015 roku, warsztaty dla kandydatów na flisaków pienińskich przeprowadził pracownik Pienińskiego PN Maciej Szajowski. W warsztatach uczestniczyły 3 roczniki kandydatów – mieszkańcy Szczawnicy, Krościenka, Czorsztyna, Sromowiec Wyżnych i Sromowiec Niżnych, łącznie 53 osoby. Kolejny cykl warsztatów dla kandydatów na flisaków przeprowadzono 22, 23 i 24 sierpnia 2016 roku. W szkoleniu uczestniczyły łącznie 54 osoby z 3 roczników kandydatów. Szkolenia przeprowadzono według scenariusza uwzględniającego treści związane z realizacją projektu „LIFE Pieniny PL”.

W trybie zapytania ofertowego, wybrano prowadzących warsztatów dla przewodników i nauczycieli. Warsztaty dla nauczycieli poprowadził mgr Grzegorz Cierlik – pracownik Centrum Natura 2000 IOP PAN w Krakowie, natomiast warsztaty dla przewodników dr hab. Jan Bodziarczyk – pracownik Zakładu Bioróżnorodności Leśnej Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. Warsztaty dla nauczycieli przeprowadzone zostały 28 października 2015 roku. W ich trakcie ogłoszono dwa wykłady połączone z prezentacją multimedialną pt. „Natura 2000 – idea, założenia i cele” i „Ochrona gatunków i siedlisk w Pienińskim PN – działania w ramach projektu „LIFE Pieniny PL” oraz przeprowadzono zajęcia terenowe. Łącznie w warsztatach uczestniczyło 37 osób

W ramach warsztatów dla przewodników opracowane zostały scenariusze, i prezentacje multimedialne pt.: „Płazy, ich znaczenie w przyrodzie i ochrona w PPN” i „Ochrona gatunków i siedlisk na terenach udostępnionych dla turystyki w PPN” oraz testy sprawdzające wiedzę. Pierwszy cykl 6 warsztatów dla przewodników przeprowadzono w terminie od 12 marca do 16 kwietnia 2016 roku, natomiast drugi cykl 6 warsztatów w dniach od 15 października do 6 listopada 2016 roku. Warsztaty dla przewodników zakończono pisemnym testem sprawdzającym wiedzę z omawianych zagadnień. Zaliczenie testu było podstawą do otrzymania upoważnienia dyrektora parku uprawniającego do zwolnienia z opłat pobieranych przez Pieniński PN za udostępnianie niektórych miejsc i obszarów. Łącznie w warsztatach uczestniczyły 493 osoby, do testu przystąpiło łącznie 460 osób.

W dniu 3 marca 2016 roku w siedzibie Urzędu Gminy Krościenko n.D. przeprowadzono pierwsze warsztaty dla samorządowców połączone z sesją XVI Rady Gminy. W trakcie warsztatów przedstawiono efekty podjętych działań ochronnych realizowanych przez Pieniński PN w ramach projektu „LIFE Pieniny PL”, podjęto dyskusje o walorach przyrodniczych Pienin oraz wynikającej z tego potrzeby ochrony przyrody. W warsztatach uczestniczyli Radni Gminy, oraz jej mieszkańcy zarówno obecni na posiedzeniu jak i śledzący obrady transmitowane za pośrednictwem internetu. W dniach 28 października, 3 listopada i 5 grudnia 2016 roku przeprowadzono warsztaty dla samorządowców gmin: Szczawnica, Czorsztyn i Łąpsze Niżne. Dwa pierwsze spotkania zorganizowane w siedzibie Pienińskiego PN połączone z sesją terenową, w trakcie której zaprezentowano efekty prac w siedlisku pszonaka pienińskiego u podnóża Zamku Czorsztyn. Zaś spotkanie w Łąpszach Niżnych połączone z sesją Rady

Gminy. Łącznie w warsztatach uczestniczyło 76 osób. W trakcie każdego spotkania wygłoszono dwa referaty:

- „Natura 2000 – doświadczenia pienińskie” – dr inż. Grzegorz Vončina - główny specjalista ds. ochrony przyrody w PPN,
- „Natura w mozaice – ochrona gatunków i siedlisk w obszarze Pieniny – dotychczasowa realizacja projektu” – mgr inż. Andrzej Kowalski – koordynator projektu.

W trakcie podjętych dyskusji wskazano na potencjalne korzyści dla lokalnych społeczności wynikające nie tylko z realizacji przedmiotowego projektu, ale również z bliskości parku i podejmowanych na jego terenie szeregu działań z zakresu ochrony przyrody.

Przez cały okres realizacji działania korzystano z usług firm transportowych wyłanianych w trybie przetargu nieograniczonego niepodlegającego ustawie Prawo zamówień publicznych. W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 17 883,63 EUR

6.2.7. **E.6 Konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2015 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: IV kwartał 2015 r.

Planowany termin zakończenia działania: IV kwartał 2016 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: II kwartał 2016 r.

W ramach działania w 2015 roku ogłoszono konkurs plastyczny pt. „Natura w mozaice”, do którego zaproszono dzieci i młodzież z 4 gmin pienińskich (Szczawnica, Krościenko n.D., Czorsztyn i Łapsze Niżne). Do włączenia się w organizację Konkursu zaproszono lokalne szkoły. Rola szkół polegała na jego rozpropagowaniu i zachęceniu uczniów do wzięcia w nim udziału oraz zebraniu wykonanych prac. Wytypowano skład Jury konkursowego – do wybranych osób, reprezentujących środowisko artystyczne, wysłane zostały zaproszenia do udziału w pracach Jury konkursu wraz ze wzorami umów. W dniu 23 lutego 2016 roku powołano Jury Konkursu w składzie:

- dr inż. arch. Urszula Forczek-Brataniec – członek Rady Naukowej PPN – przewodniczący Jury,
- Krystyna Kolkowicz – przedstawicielka Stowarzyszenia Artystów Pienińskich,
- Ihor Tverdokhlib – przedstawiciel Stowarzyszenia Artystów Pienińskich,
- Marek Majerczak – strażnik specjalista ds. edukacji w PPN;
- Agnieszka Trzaska – asystentka koordynatora projektu „LIFE Pieniny PL” w PPN;
- Ewelina Zajac – starszy specjalista ds. ochrony przyrody nieożywionej w PPN.

W odpowiedzi na ogłoszenie wpłynęło łącznie 444 prac z 21 szkół. Najwięcej, bo 225 prac wpłynęło w II kategorii wiekowej (klasy 4-6), 160 prac w I kategorii wiekowej (klasy 1-3), 55 prac w III kategorii wiekowej (szkoły gimnazjalne) oraz 4 prace w IV kategorii wiekowej (szkoły ponadgimnazjalne).

W pierwszym dniu obrad, Jury przydzieliło nagrody i wyróżnienia konkursowe (15 szt.), wyróżnienia honorowe (20 szt.) oraz wytypowało dodatkowe prace na wystawę (40 szt.) – łącznie 75 prac. Dla zapewnienia bezstronności wyboru, wszystkie prace opatrzone były jedynie godłem, natomiast dane osobowe autora znajdowały się w zamkniętej kopercie. Otwar-

cie kopert z nazwiskami odbyło się w drugim dniu obrad Jury w obecności zaproszonych nauczycieli – opiekunów uczniów biorących udział w konkursie. W dniu 14 kwietnia 2016 roku za pośrednictwem strony internetowej ogłoszono wyniki konkursu, a 2 czerwca odbyło się wręczenie nagród laureatom konkursu oraz uroczyste otwarcie wystawy nagrodzonych i wyróżniających się prac. Wszyscy uczestnicy, których prace zostały zakwalifikowane na wystawę otrzymali drobne upominki i gadżety projektowe. Prace prezentowane były na wystawie czasowej w Dyrekcji PPN, a następnie w pawilonie wystawowym w Szczawnicy. Wszystkie 75 wybranych prac dostępnych jest do obejrzenia również na stronie internetowej projektu i stronie głównej PPN. W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 1 910,73 EUR

6.2.8. **E.7 Tablice informacyjne o projekcie**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2014 r.

Faktyczny termin rozpoczęcia działania: I kwartał 2014 r.

Planowany termin zakończenia działania: II kwartał 2014 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 12 czerwca 2014 r.

Mapka przedstawiająca rozmieszczenie tablic, ich opracowanie i wykonanie przedstawiono w punkcie 5.1.28 raportu śródkresowego.

Opracowanie graficzne tablic informacyjnych przygotował, bez dodatkowego wynagrodzenia, grafik zatrudniony w PPN. Wykorzystano zdjęcia zakupione na potrzeby działania E.4. Wykonanie 6 tablic powierzono lokalnej firmie poligraficznej. Tablice zamontowano w pawilonach wystawowych Pienińskiego Parku Narodowego zlokalizowanych przy głównych wejściach do Parku. W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 146,03 EUR

6.2.9. **E.8 Międzynarodowa konferencja kończąca projekt**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2017 r.

Nowy termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2018 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: III kwartał 2017 r.

Nowy termin zakończenia działania: II kwartał 2018 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: 20 kwietnia 2018 r.

W dniach 19-20 kwietnia 2018 roku zorganizowano międzynarodową konferencję kończąca projekt pt. „Natura w mozaice – ochrona gatunków i siedlisk w obszarze Pieniny”, w której uczestniczyło łącznie 198 osób, w tym 28 gości ze Słowacji. W konferencji uczestniczyli: pracownicy PPN i PIENAP, polskie i słowackie parki narodowe i krajobrazowe, naukowcy i studenci, w tym autorzy prelekcji i posterów, członkowie Rady Naukowej PPN, pracownicy RDOŚ z Krakowa, Rzeszowa, Opola, przedstawiciele samorządu terytorialnego. Dla uczest-

ników przygotowano materiały konferencyjne – raporty naukowe z monitoring efektów podjętych działań ochronnych – 200 szt.

Cele konferencji:

- Prezentacja wyników monitoringu skuteczności zabiegów wykonywanych w ramach projektu LIFE
- Omówienie organizacji i realizacji projektu LIFE
- Prezentacja najnowszych wyników badań z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych, prowadzonych w rejonie Pienin po polskiej i słowackiej stronie.

Program konferencji obejmował:

- sesję referatową w trakcie której ogłoszono 15 referatów dotyczących programu LIFE, celów i genezy powstania projektu „LIFE Pieniny PL”, jego organizacji oraz efektów podjętych działań,
- sesję posterową w trakcie której wystawiono 48 plakatów w 5 grupach tematycznych: Przyroda nieożywiona (12 tyt.), Świat roślin (7 tyt.), Świat zwierząt (9 tyt.), Środowisko człowieka (5 tyt.), Programy środowiskowe (15 tyt.). Wydano przewodnik po sesji posterowej oraz przeprowadzono konkurs na najlepszy poster,
- sesję terenową w trakcie której uczestnicy podzieleni na grupy mieli okazję zapoznać się z efektami działań podjętych w trakcie realizacji projektu.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Całkowity koszt działania: 26 577,51 EUR

6.2.10. **E.9 Raport laika**

Działanie w pełni zrealizowane

Planowany termin rozpoczęcia działania: II kwartał 2017 r.

Nowy termin rozpoczęcia działania: III kwartał 2018 r.

Planowany wg. wniosku termin zakończenia działania: I kwartał 2018 r.

Nowy termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Faktyczny termin zakończenia działania: IV kwartał 2019 r.

Zgodnie z założeniami projektu raport laika jest dokumentem podsumowującym najważniejsze działania w projekcie. Opracowany został przez koordynatora projektu. Opracowanie graficzne przygotował, bez dodatkowego wynagrodzenia, grafik zatrudniony w PPN. Wykorzystano zdjęcia dokumentacyjne wykonane w trakcie realizacji projektu. Dokument został przygotowany w wersji papierowej (100 szt.) na płytach CD (100 szt.) oraz zamieszczony na stronie internetowej projektu w formie łatwego do pobrania pliku pdf. Raport zawiera tekst polski i pełne tłumaczenie angielskie.

Opracowanie nie generowało kosztów w projekcie, a koszty druku pokryto ze środków kategorii kosztów *Overheads*.

W trakcie realizacji nie wystąpiły żadne trudności mogące opóźnić lub uniemożliwić pełne wykonanie zadania.

Raport Laika stanowi załącznik nr 1D

Całkowity koszt działania: 0,00 EUR.

6.3. Evaluation of Project Implementation

Task	Foreseen in the revised proposal	Achieved	Evaluation
A.1 Przygotowanie wykupu gruntów		111 operatów szacunkowych	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Ostateczna liczba operatów odpowiada liczbie przeprowadzonych w projekcie wykupów
A.2 Zakup sprzętu	14 szt.	14 szt.	Działanie zrealizowane w całości zgodnie z planem. Sprzęt wykorzystywany był do wykonywania dokumentacji fotograficznej, odbiorniki GPS – używane do monitoringu derkacza, kosiarka i przewracarka były wykorzystane do kontynuacji zabiegów na łąkach. Samochód wykorzystywany był w procesie zarządzania projektem.
B.1 Zakup gruntów	40 ha	44,1490 ha	Działanie realizowane zgodnie z planem. W sierpniu 2018 roku osiągnięto zakładany we wniosku zakres wykupu gruntów 40 ha (24 ha łąk i 16 ha lasów). Do 31.12.2019 roku sporządzono 143 akty notarialne na zakup działek o łącznej powierzchni 44,1490 ha, w tym 27,1143 ha działek nieleśnych oraz 17,0347 ha działek leśnych.
C.1 Zabiegi ochronne na łąkach i młakach	24 ha	24,03 ha	Działanie zrealizowano zgodnie z planem. Zabiegi wykonano na powierzchni 21,02 ha wykupionych gruntów oraz na powierzchni 3,01 ha na gruntach niewykupionych w ramach projektu jako uzupełnienie zaplanowanej powierzchni.
C.2 Remont i modernizacja szlaków turystycznych	1260 mb	1449 mb	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Wyremontowano wszystkie 4 zaplanowane w projekcie odcinki oraz, dzięki powstałym oszczędnościom, dodatkowy odcinek o długości 189 m b.
C.3 Zabiegi ochronne na murawach	8 ha	8 ha	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. W 2014 roku wykonano zabiegi na Macelowej Górze, Uprzarze, Nowej Górze i Cyrlowej Skale, w 2015 roku na piargu pod Trzema Koronami
C.4 Ochrona pszonaka pienińskiego <i>Erysimum pieninicum</i>	0,5 ha	0,5 ha	Zabiegi odkrzaczania i koszenia murawy kserotermicznej w rejonie Zamku Czorsztyn wykonano zgodnie z planem.
	430 m ²	525 m ²	Pomimo zwiększenia zakresu prac renowacyjnych w obrębie murów zamku o 85 m ² , zadanie zakończono w terminie zgodnie z planem. Dodatkowe koszty remontu pokryto z oszczędności w kategorii kosztów „Wsparcie zewnętrzne”.
C.5 Usuwanie obcych gatunków inwazyjnych	3 nawroty w roku w latach 2014-2017 na odcinku 10 km; redukcja liczebności populacji o około 50-80%	3 nawroty w latach 2014-2015, 4 nawroty w latach 2016-2017 na odcinku 10 km redukcja liczebności populacji o 80%	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Na podstawie przeprowadzonego monitoringu stanu zerowego zwiększono liczbę nawrotów w ciągu roku, w celu zwiększenia skuteczności zabiegu. Osiągnięto 80% redukcję liczebności populacji.

Task	Foreseen in the revised proposal	Achieved	Evaluation
C.6 Ograniczenie negatywnego wpływu wypasu na miejsca rozrodu płazów	5 miejsc rozrodu	5 miejsc rozrodu	Działanie rozpoczęto wcześniej niż zakładał to harmonogram. Do dnia 22 grudnia 2014 roku wykonano zabezpieczenie funkcjonującego miejsca rozrodu płazów na Kapitanowym. W 2015 roku wykonano nowe oczko wodne w rejonie polany Majerz a przed sezonem wypasowym 2017 roku zakończono prace związane z wymianą poidel i zabezpieczeniem źródeł sąsiadujących z miejscami pojenia owiec.
D.1 Monitoring skuteczności zabiegów na łąkach D.6 Monitoring procesów przyrodniczych w ekosystemach leśnych	4 raporty wstępne 4 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	6 raportów wstępnych 5 raportów z oceną efektów Końcowy raport naukowy	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Raporty z oceną efektów wskazały pozytywne rezultaty podjętych działań ochronnych na wykupionych łąkach i w ekosystemach leśnych. Wyłączenie lasów z gospodarczego użytkowania zainicjowało samoistny przebieg procesów przyrodniczych w ekosystemach leśnych. Na podstawie uzyskanych wyników opracowano 2 artykuły naukowe opublikowane w 15 tomie czasopisma „Pieniny – Przyroda i Człowiek.
D.2 Monitoring skuteczności zabiegów na murawach	1 raport wstępny 2 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	1 raport wstępny 2 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Raporty z oceną efektów wskazały pozytywne rezultaty podjętych działań ochronnych.
D.3 Monitoring efektów związanych z remontem szlaków	2 raporty wstępne 3 raporty z oceną efektów 2 końcowe raporty naukowe	2 raporty wstępne 3 raporty z oceną efektów 2 końcowe raporty naukowe	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Raporty z oceną efektów wskazały pozytywne rezultaty podjętych działań ochronnych. Na podstawie uzyskanych wyników opracowano artykuł naukowy opublikowany z 15 tomie czasopisma „Pieniny – Przyroda i Człowiek.
D.4 Monitoring efektów zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pieśnińskiego <i>Erysimum pienincum</i>	1 raport wstępny 2 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	1 raport wstępny 2 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Raport z oceną efektów wskazał pozytywne rezultaty podjętych działań ochronnych. Na podstawie uzyskanych wyników opracowano artykuł naukowy opublikowany z 15 tomie czasopisma „Pieniny – Przyroda i Człowiek.
D.5 Monitoring skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych	1 raport wstępny 2 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	1 raport wstępny 2 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Na podstawie przeprowadzonego monitoringu stanu zerowego zwiększono liczbę nawrotów w ciągu roku, w celu zwiększenia skuteczności zabiegu. Osiągnięto 80% redukcję liczebności populacji. Raporty z oceną efektów wskazały pozytywne rezultaty podjętych działań ochronnych. Na podstawie uzyskanych wyników opracowano artykuł naukowy opublikowany w 15 tomie czasopisma „Pieniny – Przyroda i Człowiek.

Task	Foreseen in the revised proposal	Achieved	Evaluation
D.7 Monitoring płazów	1 raport wstępny 3 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	1 raport wstępny 3 raporty z oceną efektów Końcowy raport naukowy	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Raporty z oceną efektów wskazały pozytywne rezultaty podjętych działań ochronnych.
D.8 Ocena wpływu społeczno-gospodarczego planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na funkcję ekosystemu	Metodologia badań 1 raport wstępny – diagnoza stanu 1 raport końcowy	Metodologia badań 1 raport wstępny – diagnoza stanu 1 raport końcowy	Działanie zrealizowano zgodnie z planem. Wyniki badań wskazują na pozytywne efekty prowadzonych działań edukacyjnych wśród lokalnej społeczności. W trakcie trwania projektu zwiększyła się świadomość lokalnej społeczności o potrzebie ochrony przyrody oraz akceptacja działań podejmowanych przez PPN. Nieznaczny odsetek respondentów miał negatywny stosunek do form i sposobów ochrony przyrody, co jednak nie zmienia pozytywnego nastawienia większości badanych do istoty tworzenia i działalności parków narodowych.
E.1 Spotkania promujące projekt (inaugurujące i informacyjne)	4	4	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Dodatkowo informacje na temat podejmowanych przez PPN działań w ramach projektu LIFE rozpowszechniane były również podczas spotkań i uroczystości organizowanych na terenie lokalnych gmin.
E.2 Strona internetowa projektu	1	1	Działanie zrealizowano zgodnie z planem. Strona internetowa projektu była na bieżąco aktualizowana. W trakcie realizacji projektu stronę odwiedziło łącznie 8161 osób.
E.3 Folder informacyjny o projekcie	4000 szt. w tym: wersja polska-2000 szt., wersja angielska - 1000 szt., wersja słowacka - 1000 szt.	4000 szt. (+ dodruk 1000 szt.), w tym: wersja polska-2000 szt. (+ dodruk 1000 szt.), wersja angielska - 1000 szt., wersja słowacka - 1000 szt.	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Foldery informacyjne rozprowadzane były wśród uczestników spotkań organizowanych w ramach projektu oraz w ramach współpracy z innymi projektami. 300 sztuk wersji słowackiej przekazano do siedziby słowackiego odpowiednika PPN (Pieninský Národný Park). Dodruk wersji polskiej (1000 szt.) sfinansowano z kategorii kosztów ogólnych (<i>Overheads</i>).
E.4 Gadżety promujące projekt	1000 toreb 1000 koszulek 1000 kubków 1500 kalendarzy	1000 toreb 1000 koszulek 1000 kubków 1600 kalendarzy (+dodatkowe 1350 szt.)	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Gadżety rozprowadzono wśród uczestników spotkań organizowanych w ramach projektu oraz w ramach współpracy między innymi projektami. W 2016 roku dodrukowano dodatkowo 150 szt. kalendarza planszowego na 2017 rok. W 2018 i 2019 roku, po przedłużeniu projektu, wydano kolejne edycje kalendarzy (1200 szt.). Koszty dodatkowych kalendarzy pokryto ze środków

Task	Foreseen in the revised proposal	Achieved	Evaluation
			kategori kosztów <i>Overheads</i> .
E.5 Warsztaty edukacyjne	140 warsztatów dla dzieci i młodzieży 1 warsztaty dla nauczycieli 12 warsztatów dla przewodników górskich 6 warsztatów dla flisaków 4 warsztaty dla samorządowców	186 warsztatów dla dzieci i młodzieży 1 warsztaty dla nauczycieli 12 warsztatów dla przewodników górskich 6 warsztatów dla flisaków 4 warsztaty dla samorządowców	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Wszystkie przeprowadzone warsztaty potwierdzono listami obecności uczestników. Łącznie warsztatami objęto 3933 osób, z tego: 3220 uczniów, 37 nauczycieli. 493 przewodników, 107 flisaków, 76 samorządowców.
E.6 Konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży	1 konkurs	1 konkurs	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Na konkurs wpłynęło 444 prac z 21 szkół. Zorganizowano wystawę 75 nagrodzonych i wyróżnionych prac.
E.7 Tablice informacyjne o projekcie	6 szt	6 szt	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Umieszczenie tablic informacyjnych w pawilonach wystawowych PPN jest jednym z elementów promocji projektu i podnoszenia świadomości o działaniach ochronnych podejmowanych przez PPN.
F.1 Zarządzanie projektem	5 posiedzeń Komitetu Sterującego	7 posiedzeń Komitetu Sterującego	Działanie realizowane zgodnie z planem. Dodatkowe posiedzenia odbyły się po przedłużeniu projektu.
F.2 Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami	3 wyjazdy	4 wyjazdy zorganizowane przez PPN 9 wyjazdów na zaproszenie innych projektów	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. W ramach współpracy z innymi projektami zorganizowano spotkania w siedzibie PPN oraz siedzibach pozostałych biur projektów współpracujących.
F.3 Przygotowanie planu działań „After-Life”	1	1	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Plan „After-Life” został zaakceptowany przez Komitet Sterujący.
F.4 Zewnętrzny audyt finansowy	1	1	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Wykonano audyt wstępny i audyt końcowy projektu. Audyt zawiera opinię pozytywną.
F.5 Monitorowanie realizacji projektu	17 sprawozdań kwartalnych	25 sprawozdań kwartalnych	Działanie zrealizowane zgodnie z planem. Stan realizacji projektu zawarty był w raportach kwartalnych przedstawianych do akceptacji członkom Komitetu Sterującego.

6.4. Analysis of long term benefits

6.4.1 Korzyści środowiskowe – Environmental benefits

a. Bezpośrednie / ilościowe korzyści dla środowiska – Direct / quantitative environmental benefits

Analiza dotychczasowych rezultatów, poparta wynikami monitoringu efektywności podjętych działań, pozwala stwierdzić, że realizacja poszczególnych działań wpływa pozytywnie na stan zachowania gatunków i siedlisk. O ile zmiany w naturalnych ekosystemach leśnych są procesem długotrwałym, a pełne odtworzenie siedlisk typowych dla łąk pienińskich będzie można obserwować w kolejnych latach kontynuacji zabiegów, to w przypadku niektórych działań można już mówić o konkretnych korzyściach realizacji projektu.

Niewątpliwie największą korzyścią dla środowiska, wynikającą z realizacji projektu jest przerwanie niekorzystnych zmian w nieleśnych ekosystemach łąkowych. Przywrócenie użytkowania kośnego na wykupionych gruntach pozwoliło zahamować proces sukcesji wtórnej. Pierwszym efektem zabiegów ochronnych, widocznym zaraz po ich przeprowadzeniu było usunięcie wojłoku i uporządkowanie terenu z luźnych gałęzi i buchtowisk, co bezpośrednio przełożyło się na poprawę stanu zachowania łąkowych siedlisk przyrodniczych, przede wszystkim górskich łąk konietlicowych użytkowanych ekstensywnie *Polygono-Trisetion* (6520) i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie *Arrhenatherion elatioris* (6510), a także młak eutroficznych *Valeriano-Caricetum flavae* (7230-1). Wyniki prowadzonego w ramach projektu monitoringu wskazują, że stan zachowania siedlisk nieleśnych poprawił się już na około 50% kontrolowanych kompleksów: 36% z U2 (zła) na U1 (niezadowolająca), 8% z U2 (zła) na FV (właściwa) oraz 7% z U1 (niezadowolająca) na FV (właściwa). Zachowanie siedlisk nieleśnych sprzyja również utrzymaniu populacji zagrożonych gatunków zwierząt, m.in.: derkacz *Crex crex* (*A122 – Załącznik I Dyrektywy Ptasiej), orlik krzykliwy *Aquila pomarina* (*A089 – Załącznik I Dyrektywy Ptasiej) wymagających do swojego bytowania terenów otwartych. Kontynuacja zabiegów ochronnych w okresie trwałości projektu przyczyni się do zapewnienia optymalnych warunków do zachowania wymienionych siedlisk przyrodniczych i stworzenia warunków do poszerzenia arealu występowania zagrożonych gatunków roślin m.in: kukułki bzonej *Dactylorhiza sambucina*, storczyka samczego *Orchis morio*. W okresie trwałości projektu część arealu będzie mogła być objęta programem rolnośrodowiskowym, co ułatwi finansowanie zabiegów ochronnych.

W przypadku siedlisk leśnych już sam proces wykupu spowodował wymierne korzyści środowiskowe. Dzięki wykupom działek leśnych i wyłączeniu ich z gospodarczego użytkowania nastąpiła całkowita likwidacja zagrożenia w postaci planowanej wycinki. Zaniechanie użytkowania ekosystemów leśnych wyeliminowało konieczność zrywki drewna, tym samym radykalnie minimalizując zagrożenie degradacji warstwy runa leśnego i ściółki również na sąsiednich gruntach często będących już wcześniej przedmiotem ochrony.

Remont wytypowanych odcinków szlaków, wpłynął pozytywnie na zmniejszenie rozdeptywania powierzchni siedlisk bezpośrednio przyległych do szlaku. Efektem podjętych prac jest obserwowane zwiększenie miąższości ściółki oraz powierzchni pokrycia i ilości pojawiających się osobników poszczególnych gatunków runa leśnego wzdłuż wyremontowanych szlaków. Wykonanie nowej nawierzchni szlaków z wykorzystaniem progów, stopni kamiennych, krawężników i przepustów pozwoliło znacząco ograniczyć postępującą erozję gleby w miejscach o zwiększonym natężeniu ruchu turystycznego. Wymienione wyżej pozytywne efekty tych działań dotyczą głównie żyznej buczyny karpackiej *Dentario glandulosae-Fagetum* (9130-3) oraz w mniejszym stopniu pienińskiej buczyny storczykowej *Carici albae-Fagetum* (9150-1) i jaworzyny z jęczycznikiem zwyczajnym *Phyllitido-Aceretum* (*9180-2).

Bezpośrednim rezultatem odkraczania muraw jest przerwanie sukcesji gatunków drzewiastych, w konsekwencji odsłonięcie zbiorowisk kserotermicznych (6210, *8160) i poprawa warunków siedliskowych dla występujących tu rzadkich roślin murawowych (bylica piołun *Arthemisia absynhtium*, oset pagórkowy *Carduus collinus*) oraz związanych z nimi gatunków bezkręgowców m.in. niepylaka apollo *Parnassius apollo* (1057 – załącznik IV Dyrektywy Siedliskowej) i krasopani hera *Callimorpha Quadripunctaria* (*1078 – załącznik II Dyrektywy Siedliskowej). Wyniki monitoringu wskazują, że poprawił się skład gatunkowy runi muraw. Istotnie ograniczono liczbę drzew i krzewów wkraczających w procesie spontanicznej sukcesji wtórnej, a tym samym zmniejszyło się pokrycie zacieniających ruń zarośli utrudniających rozwój gatunkom światłożądnym.

W wyniku realizacji zabiegów ochronnych w siedlisku pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum* (*2114 – II Załącznik Dyrektywy Siedliskowej) zabezpieczono jego stanowiska przed zniszczeniem na skutek osypywania się murów zamkowych ruin zamku w Czorsztynie (na odcinku około 58 m b.) oraz rozrastania się wysokich bylin i krzewów u podnóża zamku (na powierzchni około 0,5 ha). Wyniki przeprowadzonego monitoringu potwierdzają wzrost liczby osobników generatywnych pszonaka pienińskiego, będący efektem przeprowadzonych w 2014 i 2015 roku działań ochronnych. Liczba ta wzrosła ze 146 pędów generatywnych w 2014 r. do 590 w 2017 r. Na 60% powierzchni poddanej zabiegom poprawiła się też jakość siedliska z U1 (niezadowalająca) na FV (właściwa).

Dzięki przeprowadzeniu zabiegów usuwania obcych gatunków inwazyjnych z rodzaju *Reynoutria* ograniczono ich liczebność o 80 %. Ograniczenie stanowisk tych gatunków oraz niedopuszczenie do ich kwitnienia, stanowi bezpośrednie korzyści dla środowiska poprzez zapobieżenie pojawianiu się bardzo inwazyjnego mieszańca. Ponadto skrupulatnie przeprowadzone zabiegi usuwania rdestowców przyczyniły się do znacznego ograniczenia ich rozprzestrzeniania się drogą wodną na znacznie większym obszarze. Dzięki realizacji działania nie dopuszczono do degradacji nadrzecznej olszyny górskiej *Alnetum incanae* (*91E0-6), występującej w przełomie Dunajca.

Realizacja działania C.5 (*Ograniczenie negatywnego wpływu wypasu owiec na miejsca rozrodu płazów*) miała bezpośredni wpływ na ochronę gatunków płazów występujących w Pieninach. Oczyszczony i zabezpieczony oczko wodne na Kapitanowym oraz nowopowstałe oczko w pobliżu leśniczówki na polanie Majerz są już wykorzystywane do rozrodu przez konkretne gatunki płazów (ropucha szara *Bufo bufo*, kumak górski *Bombina variegata* (1193 – załącznik II Dyrektywy Siedliskowej), żaba trawna *Rana temporaria*). Z kolei nowe koryta, zamontowane w 2017 roku, oprócz ww. gatunków wykorzystuje również traszka karpacka *Lissotriton montandoni* (2001 – załącznik II Dyrektywy Siedliskowej). Jednocześnie zapewniony został dostęp do wodopoju dla owiec. Tym samym możliwe jest zachowanie otwartych terenów pastwiskowych, przy jednoczesnym zabezpieczeniu miejsc rozrodu płazów. Jest to szczególnie istotne w sytuacji deficytu siedlisk naturalnych dla tych zwierząt.

Pozostałe zadania w projekcie miały pośredni wpływ na stan ochrony gatunków i siedlisk. Część z nich obejmowała działania przygotowawcze (*A.1 Przygotowanie wykupu gruntów*, *B.1 Wykup gruntów*), wspierające realizację projektu (*A.2 Zakup sprzętu*, *F.2 Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami*, *F.3 Przygotowanie planu działań po zakończeniu projektu After-Life*, *F.4 Zewnętrzny audyt finansowy*, *F.5 Monitorowanie realizacji projektu*). Pozostałe działania prowadziły do rozpowszechnienia wiedzy o projekcie, jego efektach oraz do stworzenia trwałego poparcia społecznego dla działań prowadzonych w ramach projektu (działania informacyjno-edukacyjne).

b. Znaczenie projektu dla istotnych problemów ochrony środowiska oraz polityki środowiskowej – Relevance for environmentally significant issues or policy areas

Realizacja projektu poprzez poszczególne działania bezpośrednio i pośrednio oddziałujące na ochronę populacji zagrożonych gatunków i zachowania mozaiki siedlisk w obszarze Pieniny, przyczyniła się do realizacji założeń Konwencji o różnorodności biologicznej i lepszego wdrażania na terenie Polski Dyrektywy Siedliskowej (*Dyrektywa Rady 92/43/EWG*) oraz Dyrektywy Ptasiej (*Dyrektywa 2009/147/WE*). Działanie C.5 (*Usuwanie obcych gatunków inwazyjnych*) wpisuje się w założenia Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych (Dz. U. UE L z dnia 4 listopada 2014 r). W zakresie prawa krajowego nawiązuje do Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym (Dz. U. 2011, nr 210, poz. 1260). Wykonanie poszczególnych działań projektowych wynikało bezpośrednio z zidentyfikowanych zagrożeń dla przyrody obszaru Natura 2000 "Pieniny". Działania te były zgodne z zapisami zawartymi w Planie Ochrony dla Pienińskiego Parku Narodowego zawierającego plan działań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. 2014, poz. 1010). W celu podtrzymania w kolejnych latach po zakończeniu projektu efektów ekologicznych uzyskanych w ramach jego realizacji konieczne jest kontynuowanie rozpoczętych prac uwzględnionych w planie „After-LIFE”.

6.4.2 Długoterminowe korzyści i trwałość – Long-term benefits and sustainability.

a. Długoterminowe / jakościowe korzyści dla środowiska – Long-term/ qualitative environmental benefits.

Zrealizowany projekt wpisuje się w działalność Pienińskiego PN, której celem jest zachowanie unikatowego w skali kraju i Europy krajobrazu górskiego z jego naturalną różnorodnością biologiczną, pozostającą w związku z naturalnymi procesami przyrodniczymi oraz zachowanie wartości kulturowych, walorów krajobrazowych oraz kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody. Wyniki monitoringu efektów zrealizowanych działań potwierdzają zastosowanie właściwych metod ochronnych dla osiągnięcia zakładanego efektu ekologicznego. Wyniki monitoringu łąk wskazują, że po przywróceniu użytkowania stan siedlisk na wszystkich działkach uległ poprawie. Przywrócenie właściwego stanu siedlisk jest procesem wieloletnim trwającym od 5 – 7 lat. Jednak już po kilkuletnich zabiegach (trzeci i kolejne roczne zabiegi wykonano w ramach planu After-LIFE) zaobserwowano istotne zmniejszenie udziału gatunków ekspansywnych oraz zwiększenie udziału gatunków niskodarniowych, w tym gatunków charakterystycznych, rzadkich i chronionych. Ocena wyjściowa jak i końcowa składu gatunkowego drzewostanu, jego struktury pionowej i przestrzennej, naturalnego odnowienia drzewostanu, podrostu oraz runa leśnego, a także obecności gatunków obcych, były niemal zawsze bardzo dobre, co odzwierciedla dobrą kondycję monitorowanych płatów leśnych. Tutaj procesy przyrodnicze kształtujące trwałe ekosystemy leśne przebiegają bardzo długo. Dzięki wyłączeniu ekosystemów leśnych z gospodarczego wykorzystania możliwe jest, w dłuższej perspektywie, zwiększenie ilości martwego drewna, a tym samym wzbogacenie mikrosiedlisk leśnych. Należy podkreślić, że rozpoczęte w projekcie działania w tym wykupy gruntów na nieodwołaną ochronę przyrody stanowią niezaprzeczalną korzyść dla środowiska naturalnego, zwłaszcza w długofalowym okresie. Bardzo cenne, z punktu widzenia zachowania siedlisk dla rzadkich gatunków roślin (pszonak pieniński *Erysimum pieninicum*) i zwierząt (niepylak apollo *Parnassius apollo*) były działania związane z poprawą warunków świetlnych na murawach kserotermicznych. W trakcie wykonywania zabiegów zdobyto doświadczenie związane z różnymi metodami wykonywania zabiegów. Doświadczenia te będą wykorzystywane przy ich kontynuacji.

Dzięki przeprowadzeniu remontu najbardziej zniszczonych odcinków szlaków turystycznych oraz zastosowaniu wzdłuż nich barier ochronnych, w kolejnych latach obserwuje się poprawę stanu siedlisk przyległych, a także znaczne ograniczenie występowania erozji gleby. W dłuższej perspektywie, dzięki zastosowanym rozwiązaniom technicznym, utrzymanie właściwego stanu szlaków będzie znacznie łatwiejsze.

Niewątpliwie ważnym osiągnięciem projektu jest zmniejszenie w przełomie Dunajca liczebności populacji obcych gatunków inwazyjnych z rodzaju *Reynoutria* o 80% w stosunku do roku 2014, kiedy rozpoczynano realizację projektu. Efekty tych działań i ich kontynuacja w okresie długofalowym będzie korzystnie wpływać na stan zachowania siedlisk przybrzeżnych m.in. nadrzecznej olszyny górskiej *Alnetum incanae* (*91E0-6).

Przeprowadzony w projekcie monitoring płazów wykazał, że system koryt (poidel) może stanowić cenne miejsce życia i rozrodu płazów, gdy na danym obszarze występuje deficyt naturalnych siedlisk. Utrzymanie efektów tych działań w okresie długofalowym w sposób znaczący wpłynie na przeżywalność poszczególnych gatunków oraz zapewni ciągłość ich właściwego stanu zachowania.

Podtrzymanie osiągniętych efektów realizacji projektu wiąże się z koniecznością kontynuacji zabiegów ochronnych po zakończeniu projektu. Szczegóły dotyczące działań, które należy kontynuować, ich zakresu oraz sposobu finansowania przedstawiono w planie After-LIFE stanowiącym załącznik nr 1 A do niniejszego raportu.

b. Długoterminowe / jakościowe korzyści ekonomiczne – Long-term / qualitative economic benefits

W ramach zrealizowanego projektu wygenerowano podstawy pozwalające społeczności lokalnej czerpać korzyści finansowe. Większość zadań ochronnych wykonywanych było przez miejscowe firmy, które prócz korzyści finansowych zdobyły nowe doświadczenie. Z kilkuletniej obserwacji prowadzonej w trakcie realizacji projektu, wynika, że przy podejmowaniu corocznych zleceń na zabiegi ochronne, oferty składane są często przez te same firmy. Można stwierdzić, że na lokalnym rynku pojawiła się grupa firm, które wyspecjalizowały się w tego typu pracach. Dzięki wyremontowaniu szlaków turystycznych zwiększyła się dostępność i atrakcyjność Pienin. Badanie ewaluacyjne wpływu społeczno-gospodarczego projektu wskazuje, że jakość przygotowanych szlaków turystycznych i ich dostępność są najbardziej widocznym dla turysty elementem realizacji projektu, a jednocześnie najlepiej ocenianym. Wpływa to dodatkowo na podniesienie atrakcyjności regionu, a jednocześnie stwarza możliwości dodatkowych korzyści ekonomicznych dla podmiotów zajmujących się działalnością turystyczną i wynikających z niej potrzeb zapewnienia zaplecza logistycznego oraz bazy noclegowej.

c. Długoterminowe / jakościowe świadczenia społeczne – Long-term/ qualitative social benefits.

Popularyzacja wiedzy o walorach przyrodniczych oraz działaniach ochronnych prowadzonych przez PPN w ramach projektu zmienia wśród lokalnej społeczności sposób spojrzenia na potrzebę ochrony przyrody w parkach narodowych. Spotkania z mieszkańcami, przyjmujące często charakter nieformalny (np. spotkania na gruncie przy wykupionych działkach), budują pozytywny wizerunek parku, jako jednostki i sprzyjają wzrostowi akceptacji dla podejmowanych działań ochronnych. Wyraźnie pozytywne efekty w perspektywie długoterminowej przyniesie kształtowanie postaw dzieci i młodzieży, do których szczególnie skierowane były warsztaty edukacyjne. Większość zrealizowanych działań w projekcie zwiększyło potencjał edukacyjny w obszarze Natura 2000 „Pieniny”. Stawki rozrodcze dla płazów, sposoby zabezpieczenia siedlisk w bezpośrednim sąsiedztwie szlaków turystycznych czy metody zwalczania obcych gatunków inwazyjnych, to kilka z przykładów, jakie są wykorzystywane w edukacji

różnych grup społecznych (w tym prowadzone przez pracowników PPN zajęcia dla dzieci i młodzieży szkół z gmin pienińskich, czy coroczne wykłady dla studentów turystyki z Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej w Nowym Targu). Stanowią doskonałą okazję do zilustrowania procesów przyrodniczych zachodzących w naturze, zidentyfikowania zagrożeń oraz przedstawienia metod ich eliminacji.

d. Kontynuowanie działań projektu przez beneficjentów lub inne podmioty / Continuation of the project actions by the beneficiary or by other stakeholders

Wszystkie działania przewidziane w planie After-LIFE będą kontynuowane przez Pieniński Park Narodowy, przy zaangażowaniu lokalnych firm do wykonywania odpłatnych zabiegów ochronnych.

6.4.3 Replikacja, demonstracja, możliwość przenoszenia, współpraca – Replicability, demonstration, transferability, cooperation.

Równocześnie z realizacją projektu „LIFE Pieniny PL” PPN prowadzi równorzędne zadania z zakresu ochrony przyrody w ekosystemach nieleśnych, w tym na murawach i łąkach, zabezpieczanie tras migracji płazów, remonty pozostałych szlaków turystycznych, usuwanie innych gatunków inwazyjnych (barszcz Sosnowskiego *Heracleum sosnovskyi*). W efekcie prowadzonych rozmów z przedstawicielami siostrzanego parku po stronie słowackiej (Pieninský Národný Park), wykonano zabiegi zwalczania gatunków inwazyjnych po słowackiej stronie przełomu Dunajca, metodą wypracowaną w trakcie realizacji niniejszego projektu, co pozwoli ograniczyć dalsze ich rozprzestrzenianie się. Usuwaniu zamierzają również rozpocząć samorządy posiadające grunty w dolinie Dunajca, a decyzję podjęto po naświetleniu przez przedstawiciela PPN problemu gatunków inwazyjnych na sesji rady miasta Szczawnicy. Z kolei Tatrzański Park Narodowy realizujący projekt POIiŚ.02.04.00- 00-00-0012/17 pn. „Zmniejszenie presji turystycznej na gatunki i siedliska na obszarze PLC 120001 Tatry” wykonuje monitoring regeneracji roślinności przy szlakach zgodnie z metodyką zaczerpniętą z projektu „LIFE Pieniny PL”. Działania te stanowią jednocześnie element zabiegów powtarzalnych, możliwych do wykorzystania przez inne podmioty i organizacje, co wpisuje się w założenia programu LIFE.

6.4.4 Najlepsze lekcje praktyczne – Best Practice lessons.

Spośród działań zrealizowanych w projekcie do najlepszych praktyk należy zaliczyć działania związane z usuwaniem obcych gatunków inwazyjnych (*działanie C.5*) polegające na ręcznym usuwaniu całych pędów rdestowców na całej powierzchni poszczególnych stanowisk. Dla osiągnięcia wymiernych korzyści w postaci radykalnej redukcji populacji gatunków inwazyjnych, koniecznym jest wykonywanie zabiegu przed wystąpieniem kwitnienia w regularnych odstępach czasowych wynoszących około jednego miesiąca. Z doświadczenia zdobytego podczas realizacji projektu wynika, że dla osiągnięcia najlepszego efektu, zabieg powinien być wykonywany w trzech nawrotach każdego roku. Wyniki zwalczania rdestowców oraz wnioski z przeprowadzonych zabiegów opublikowano w wydawnictwie naukowym PPN pt. „Pieniny przyroda i człowiek” tom 15. Kolejnym działaniem przedstawiającym najlepsze praktyki jest wykorzystanie poidel dla owiec jako zastępczego miejsca rozrodu płazów w sytuacji deficytu miejsc naturalnych. W trakcie realizacji projektu opracowano i przetestowano nową konstrukcję poidel z pochyloną ścianką boczną umożliwiającą płazom swobodne ich opuszczenie. Praktyka pokazuje, że wypracowana przy realizacji projektu „LIFE Pieniny PL” metodyka monitoringu regeneracji roślinności przy szlakach będzie mogła mieć szersze zastosowanie przy podobnych projektach. Polega ona na corocznej ocenie wskaźników: procentu powierzchni nagiej gleby, miąższości ściółki oraz procentu pokrycia powierzchni roślinno-

ścią. Oceny porównawczej dokonuje się w obrębie stałych transektów przebiegających przez całą szerokość powierzchni rozdeptywania. Metoda ta doskonale odzwierciedla przebieg procesu regeneracji roślinności przy szlakach.

6.4.5 Innowacyjność i wartość demonstracyjna – Innovation and demonstration value.

Projekt nie zakładał prowadzenia działań innowacyjnych, ale w trakcie jego realizacji zastosowano eksperymentalną metodę eliminacji obcych gatunków inwazyjnych, polegającą na przykryciu całej powierzchni stanowiska folią zatrzymującą promienie słoneczne po uprzednim usunięciu wszystkich pędów rośliny inwazyjnej. Tak przygotowane stanowisko pozostaje zakryte przez okres kilku lat, a następnie po zdjęciu folii na okres wegetacji ocenie zostanie poddana ilość pojawiających się pędów gatunków inwazyjnych. Metoda ta obecnie jest w trakcie testowania, a stanowisko zostanie odkryte w okresie trwałości projektu wiosną 2020 roku. Pierwotnie planowano zakończenie eksperymentu w czasie trwania projektu, ale wstępne obserwacje (pojawienie się pędów w uszkodzeniach folii spowodowanych przez wodę w 2019 roku spowodowały decyzję o wydłużeniu okresu zabezpieczenia stanowiska.

6.4.6 Długofalowe wskaźniki sukcesu projektu – Long term indicators of the project success.

Proponujemy następujące długofalowe wskaźniki sukcesu projektu:

- utrzymanie stanu ochrony (conservation status) nieleśnych siedlisk przyrodniczych – (6520) górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie *Polygono-Trisetion*, (6510) niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie *Arrhenatherion elatioris*, osiągniętego na koniec projektu – ze względu na porównywalność wyników uzyskanych w monitoringu przeprowadzonym dla wszystkich wykupionych gruntów, utrzymanie osiągniętego stanu ochrony będzie weryfikowane na podstawie kontynuacji monitoringu na 5 największych reprezentatywnych dla ww. siedlisk nieleśnych powierzchniach łąkowych, stanowiących 17% powierzchni wszystkich łąk wykupionych w ramach projektu „LIFE Pieniny PL”. Monitoring, analogicznie jak w projekcie, wykonany zostanie zgodnie z obowiązującą metodyką siedlisk przyrodniczych i przeprowadzony jeden raz w ciągu 5 lat od zakończenia projektu, a następnie powtarzany co 5 lat w okresie obowiązywania Planu ochrony PPN;
- utrzymanie stanu ochrony (conservation status) leśnych siedlisk przyrodniczych – (9130-3) żyzna buczyna górska *Dentario glandulosae-Fagetum*, (9150-1) pienińska buczyna storczykowa *Carici albae-Fagetum*, osiągniętego na koniec projektu – ze względu na porównywalność wyników uzyskanych w monitoringu przeprowadzonym dla wszystkich wykupionych gruntów, utrzymanie osiągniętego stanu ochrony będzie weryfikowane na podstawie kontynuacji monitoringu na 3 największych reprezentatywnych dla ww. siedlisk powierzchniach leśnych, stanowiących 17% powierzchni wszystkich lasów wykupionych w ramach projektu „LIFE Pieniny PL”. Monitoring, analogicznie jak w projekcie, wykonany zostanie zgodnie z obowiązującą metodyką siedlisk przyrodniczych i przeprowadzony 1 raz w ciągu 5 lat od zakończenia projektu, a następnie powtórzony po 10 latach, 1 raz w okresie obowiązywania Planu ochrony PPN;
- utrzymanie areału siedlisk kserotermicznych: (6210) murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea* – powierzchnia nie mniejsza niż 8 ha. Utrzymanie poprawionych w trakcie projektu warunków świetlnych na murawach weryfikowane będzie na podstawie oceny zwarcia krzewów na wyznaczonych transektach, zgodnie z metodyką zastosowaną w projekcie;

- utrzymanie właściwego stanu (FV) siedliska pszonaka pienińskiego *Erysimum pieninicum* (*2114) na powierzchni co najmniej 0,30 ha;
- utrzymanie zastępczych miejsc rozrodu płazów: traszka karpacka *Triturus montandoni* (2001), kumak górski *Bombina variegata* (1193), żaba trawna *Rana temporaria*, ropucha szara *Bufo bufo* – 5 miejsc.

7. Comments on the financial report

Rzeczywiste koszty realizacji całości przedstawiono w sprawozdaniu finansowym, stanowiącym załącznik nr 18 do niniejszego raportu. Powyższe sprawozdanie zawiera informacje umożliwiające dokonanie oceny kwalifikowalności wszystkich poniesionych kosztów. Realizacja poszczególnych zadań i celów przedsięwzięcia nie generowała żadnych przychodów w projekcie.

7.1 Summary of Costs Incurred

Budget breakdown categories	Total cost in €	Costs incurred from the start date to 31.12.2019 in €	% of total costs
1. Personnel	173 179,00	150 742,66	87,04 %
2. Travel and subsistence	9 795,00	6 305,76	64,38 %
3. External assistance	246 240,00	236 353,05	95,98 %
4. Durable goods			
Infrastructure	N/A	N/A	N/A
Equipment	39 375,00	36 417,23	92,49 %
Prototype	N/A	N/A	N/A
5. Land purchase / long-term lease	735 500,00	727 822,21	98,96 %
6. Consumables	45 599,00	37 800,34	82,90 %
7. Other Costs	5 250,00	8 253,34	157,21 %
8. Overheads	21 600,00	30 017,34	138,97 %
TOTAL	1 276 538,00	1 233 711,93	96,65 %

Rzeczywiste wykorzystanie środków w większości kategorii kosztów było proporcjonalne do tempa realizacji poszczególnych działań, a ich ostateczna wartość, niezbędna do zrealizowania projektu, nie przekroczyła planowanego budżetu projektu.

W wyniku przeliczeń kursowych EUR/PLN stosowanych w poszczególnych latach realizacji projektu, ostateczny całkowity koszt jego realizacji wyrażony w PLN jest wyższy niż zakładano we wniosku, natomiast nie przekracza zakładanego budżetu wyrażonego w EUR.

Waluta	Planowany budżet projektu	Wykonany budżet projektu 31.12.2019	Rozliczenie budżetu
	A	B	A - B
EUR	1 276 538,00	1 233 711,93	42 826,07
PLN	5 106 152,00	5 230 341,39	-124 189,39

Personel – Rzeczywiste koszty personelu w ostatnim roku realizacji projektu były znacząco niższe niż w poprzednich latach, co wynikało z zakończenia większości zadań, a tym samym mniejszego zaangażowania personelu projektu w jego realizację. Sposób naliczania wynagrodzeń, za godziny przepracowane w projekcie, opisano szczegółowo w załączniku do listu przewodniego.

Travel and subsistence – w trakcie realizacji projektu przejechano łącznie 24 933 km (w tym 22 464 km na wyjazdach krajowych). Całkowite koszty opisywanej kategorii są niższe od planowanych we wniosku o prawie 3 500 EUR.

External assistance – Sposób wykorzystania większości środków opisano w analizie kosztów pierwszego i drugiego raportu z postępu. W związku ze zwiększoną pracochłonnością przy remoncie szlaków zadanie C.2 *Remont i modernizacja szlaków turystycznych* (zmiana technologii ze schododrabin i drewnianych stopni na trwalsze schody kamienne) niezbędne było zatrudnienie odpowiednich osób do ręcznego transportu materiałów. Specyfika pracy wymagała znalezienia osób z odpowiednimi warunkami fizycznymi i doświadczeniem, które mogły stworzyć zgraną brygadę na cały okres wykonywanego remontu tego trudnego odcinka. W związku z powyższym pojawiły się dodatkowe nieprzewidziane w projekcie koszty realizacji zadania w wysokości 2 554,99 EUR, pokryte z wypracowanych oszczędności. Całkowity koszt wsparcia zewnętrznego jest niższy o prawie 9 990 EUR w stosunku do kosztu zakładanego we wniosku.

Durable goods/equipment costs – Środki finansowe w tej kategorii kosztów wykorzystano zgodnie z harmonogramem realizacji projektu. Powstałe oszczędności przesunięto do kategorii *Wsparcie zewnętrzne*.

Land purchase – dzięki oszczędnościom, uzyskiwanym w trakcie prowadzonych negocjacji z właścicielami gruntów ostateczne koszty zadania B.1 (*wykup gruntów*) są niższe o kwotę około 7 000 EUR w stosunku do kosztów zakładanych we wniosku, pomimo wykupienia większej powierzchni gruntów (44,1490 ha).

Consumables – oszczędności, które pojawiły się w kategorii *Materiały zużywalne* (około 7 800 EUR), wykorzystano do sfinansowania zwiększonych kosztów przygotowania wykupu gruntów w zadaniu A.1 (*Przygotowanie wykupu gruntów*) w kategorii *Koszty Inne*.

Other costs – od 1 czerwca 2016 roku, po zmianie przepisów, dla uzyskania wypisu dla planowanych do wykupu działek istnieje konieczność sporządzania wyrysów z map ewidencyjnych wydawanych przez Starostwo Powiatowe, z klauzulą zdatności do wpisu w księdze wieczystej. Dodatkowo dla działek leśnych niezbędnym było zaświadczenie o objęciu działek ewidencyjnych planem urządzania lasu. Konieczność spełnienia dodatkowych wymogów prawnych w celu przeprowadzenia wykupu gruntów generowała dodatkowe, nieprzewidziane koszty realizacji zadania A.1 *Przygotowanie wykupu gruntów*. Konieczność spełnienia dodatkowych wymogów szczegółowo opisano w rozdziale 3.4 pierwszego i drugiego raportu z postępu. Rzeczywisty całkowity koszt w opisywanej kategorii kosz-

tów, niezbędny do pełnej realizacji zadania B.1 *Wykup gruntów* jest wyższy od zakładanego w projekcie o kwotę około 3 000 EUR.

Overheads – ze względu na nieprzewidziane w projekcie dodatkowe wydatki związane z jego realizacją, całkowite koszty w tej kategorii są wyższe od zakładanych o około 8 500 EUR. Stanowią one 5,93 % całkowitej wysokości rzeczywiście poniesionych kwalifikowalnych kosztów bezpośrednich projektu i są zgodne z postanowieniami Art. 24.14 Przepisów Wspólnych.

Opisane wyżej przesunięcia między kategoriami kosztów nie stanowiły zmiany znacznej w projekcie w świetle Art. 15.2 PW i nie wymagały dodatkowej, pisemnej zgody Komisji Europejskiej.

7.2. Accounting system

Wprowadzono wyodrębniony system księgowy dla potrzeb identyfikowalności wydatków związanych z projektem. Szczegółowe informacje na ten temat zawiera Zarządzenie Dyrektora Pienińskiego Parku Narodowego Nr 9/2013 z dnia 02.09.2013 roku (załącznik nr 2 raportu wstępnego). Na potrzeby projektu założony został osobny rachunek bankowy nr: 84 1130 1150 0012 1252 6520 0007 w Banku Gospodarstwa Krajowego.

Zgodnie z uzyskaną decyzją Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach (załącznik nr 12 raportu wstępnego) PPN ma pełne prawo do odliczania podatku naliczonego tylko przy nabyciu towarów i usług związanych ze sprzedażą opodatkowaną. Przypadki, w których PPN posiada możliwości odliczenia podatku VAT opisano szczegółowo w punkcie 6.1 raportu wstępnego.

Wszystkie dokumenty zewnętrzne dotyczące projektu wpływały do siedziby PPN za pośrednictwem Sekretariatu. Następnie po dokonanej przez Dyrektora dekretacji, wpływały do pracowników odpowiedzialnych za poszczególne działania projektu, w celu ich sprawdzenia i opisanie merytoryczne. Sprawdzenia dokumentu księgowego pod względem merytorycznym z punktu widzenia projektu dokonywał koordynator projektu. Kontrola merytoryczna polegała na ustaleniu rzetelności danych zawartych w dowodzie, a także sprawdzeniu celowości, gospodarności i legalności dokonanych operacji. Opisane merytorycznie dokumenty księgowe trafiały do Zespołu Finansowo-Księgowego, gdzie dokonywano ich kontroli pod względem zgodności formalno-rachunkowej oraz zgodności z planem finansowym. Sprawdzenie dokumentu księgowego pod względem formalno-rachunkowym polegało na stwierdzeniu, czy został on wystawiony w sposób technicznie prawidłowy, zawierał wszystkie cechy prawidłowego dowodu oraz że dane liczbowe nie zawierały błędów arytmetycznych. Każdy dokument księgowy posiada pieczęć z zapisem odnoszącym się bezpośrednio do projektu, zapis ten brzmi: *Sfinansowano ze środków projektu LIFE12NAT/PL/000034 „LIFE Pieniny PL”*. Odpowiednio opisany i sprawdzony zgodnie z powyższymi wymogami dokument, został przedłożony do zatwierdzenia Dyrektorowi.

W celu rejestracji czasu pracy personelu w projekcie, wypełniano karty czasu pracy, w których wyszczególniano czas poświęcony na realizację projektu. Prawidłowo wypełnione karty, zawierające sumaryczną liczbę przepracowanych godzin w danym miesiącu, zatwierdzał koordynator projektu, który tworzył zestawienie liczby godzin przepracowanych przez poszczególnych pracowników. Na podstawie powyższego zestawienia Zespół Finansowo-Księgowy przygotowywał listy płac z odpowiednio wyliczoną należnością za wykonaną pracę.

7.3. Partnership arrangements

Nie dotyczy

7.4. Auditor's report/ declaration

Dane audytora: DPC A. Danyliczenko i Spółka Sp. J.

Audit Lab Sp. z o. o.

ul. Armii Krajowej 15/7

45-071 Opole

biuro@dpconsulting.pl

+48 774418388

Urzędowy numer rejestracyjny w Krajowej Izbie Biegłych Rewidentów: 3584

7.5. Summary cost per action

Action no.	Short name of action	1. Personnel	2. Travel and subsistence	3. External assistance	4.a Infrastructure	4.b Equipment	4.c Prototype	5. Purchase or lease of land	6. Consumables	7. Other costs	TOTAL
A.1	Przygotowanie wykupu gruntów			26 002,47						3 025,92	29 028,39
A.2	Zakup sprzętu		71,96			36 417,23			4 336,73	4 543,60	45 369,52
B.1	Zakup gruntów							727 822,21			727 822,21
C.1	Zabiegi na łąkach i młakach	4 110,93		23 937,24							28 048,17
C.2	Remont i modernizacja szlaków turystycznych	27 087,33		6 753,29					2 479,74	683,82	37 004,18
C.3	Zabiegi ochronne na murawach			4 144,54							4 144,54
C.4	Ochrona pszonaka pienińskiego Erysimum pieninicum			98 726,31							98 726,31
C.5	Usuwanie obcych gatunków inwazyjnych			3 101,41							3 101,41
C.6	Ograniczenie negatywnego wpływu wypasu na miejsca rozrodu płazów			10 164,07					1 280,17		11 444,24
D.1	Monitoring skuteczności zabiegów na łąkach			7 855,20							7 855,20
D.2	Monitoring skuteczności zabiegów na murawach			1 776,24							1 776,24
D.3	Monitoring efektów związanych z remontem szlaków			3 118,52							3 118,52

Action no.	Short name of action	1. Personnel	2. Travel and subsistence	3. External assistance	4.a Infrastructure	4.b Equipment	4.c Prototype	5. Purchase or lease of land	6. Consumables	7. Other costs	TOTAL
D.4	Monitoring efektów zabiegów ochronnych w siedlisku pszoanaka plenińskiego Erysimum plenicum			1 403,33							1 403,33
D.5	Monitoring skuteczności usuwania gatunków inwazyjnych			400,26							400,26
D.6	Monitoring procesów przyrodniczych w ekosystemach leśnych			8 282,04							8 282,04
D.7	Monitoring pól			1 145,82							1 145,82
D.8	Ocena wpływu społeczno gospodarczego planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na funkcję ekosystemu			1 659,64							1 659,64
E.1	Spotkania promujące projekt (inaugurujące i informacyjne)			57,38					112,74		170,12
E.2	Strona internetowa projektu			581,18							581,18
E.3	Folder informacyjny o projekcie			834,03					345,38		1 179,41
E.4	Gadżety promujące projekt			11 731,70					77,21		11 808,91
E.5	Warsztaty edukacyjne			13 965,74					3 612,10		17 577,84
E.6	Konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży	327,46							1 583,27		1 910,73
E.7	Tablice informacyjne o projekcie			146,03							146,03
E.8	Międzynarodowa konferencja kończąca projekt			6 080,18					20 803,10		26 883,28
E.9	Raport laika										0,00
F.1	Zarządzanie projektem	119 216,94	4 550,72						1 224,08		124 991,74
F.2	Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami		1 683,08	1 381,53					1 945,82		5 010,43

Action no.	Short name of action	1. Personnel	2. Travel and subsistence	3. External assistance	4.a Infrastructure	4.b Equipment	4.c Prototype	5. Purchase or lease of land	6. Consumables	7. Other costs	TOTAL
F.3	Przygotowanie planu działań po zakończeniu projektu "After-Life"										
F.4	Zewnętrzny audyt finansowy			3 104,92							3 104,92
F.5	Monitorowanie realizacji projektu										
Over-heads											30 017,34
	TOTAL	150 742,66	6 305,76	236 353,05		36 417,23		727 822,21	37 800,34	8 253,34	1 233 711,93

8. Annexes

8.1. Technical annexes

8.1.1. Zał. nr 1 – Produkty dostarczalne

Annex 1 – Deliverable products

- A. After LIFE Plan – działanie F.3,
After LIFE Plan – action F.3
- B. Kopie aktów notarialnych wraz z wydrukami z elektronicznych ksiąg wieczystych działanie B.1
Copies of notarial deeds with printouts from electronic land and mortgage registers – action B.1
- C. Operaty szacunkowe wartości nieruchomości (wersja elektroniczna) – działanie A.1
Property appraisals (electronic version) – action A.1
- D. Raport Laika – działanie E.9
Layman's Report action E.9
- E. Raport z audytu – działanie F.4
Audit Report – action F.4

8.1.2. Zał. nr 2 – Mapka przedstawiająca lokalizację działek wykupionych do 31 grudnia 2019 roku – działanie B.1.

Annex 2 – Map showing the location of plots purchased under the project up to December 31, 2019 - action B.1.

8.1.3. Zał. nr 3 – Tabela informująca o typie, stanie i powierzchni siedliska na wykupionych gruntach oraz typie zabiegów, ich terminie i powierzchni jaką objęły – działanie C.1 *Annex 3 – Table providing information on the type, condition and area of the habitat on the purchased land, type of protective measures, date and area covered – action C.1*

8.1.4. Zał. nr 4 – RAPORT ROCZNY - Monitoring skuteczności zabiegów na wykupionych łąkach i procesów przyrodniczych w wykupionych ekosystemach leśnych – działanie D.1, D.6.

Annex 4 – ANNUAL REPORT - Monitoring the effectiveness of treatments on purchased meadows and natural processes in purchased forest ecosystems - action D.1, D.6.

8.1.5. Zał. nr 5 – „Pieniny - Przyroda i Człowiek” – artykuły naukowe – działanie D.1, D.6.

Annex 5 – „Pieniny - Przyroda i Człowiek” – scientific articles – action D.1, D.6.

- 8.1.6. Zał. nr 6 – Sprawozdanie z VII posiedzenia Komitetu Sterującego – działanie F.1
Annex 6 – Report on the seventh meeting of the Steering Committee – action F.1
- 8.1.7. Zał. nr 7 – Kserokopia postępowania przetargowego i umowy z wykonawcą monitoringu przyrodniczego na wykupionych gruntach oraz faktury za 2019 rok z potwierdzeniem przelewu
Annex 7 – Tender procedure and contract with the contractor – monitoring on the purchased land invoices for 2019 with confirmation of the transfer - action C.4
- 8.1.8. Zał. nr 8 – Kserokopia postępowania przetargowego, umowy z wykonawcą zabiegów ochronnych na łąkach w 2019 roku, faktury z potwierdzeniem przelewu oraz protokoły odbioru – działanie C.1
Annex 8 – Tender procedure, contracts with the contractor – protective measures in the meadows in 2019, invoices with confirmation of the transfer and acceptance protocols - action C.1
- 8.1.9. Zał. nr 9 – Karty czasu pracy z listami płac i potwierdzeniem przelewu dla wybranego personelu projektu – działanie F.1
Annex 9 – Time sheets with payrolls and transfer confirmation for selected project staff – action F.1
- 8.1.10. Zał. nr 10 – Sprawozdanie z wizyty KE 17-18 grudnia 2020 – działanie F.5
Annex 10 – Report on the last EC officer meeting – action F.5
- 8.1.11. Zał. nr 11 – Raporty kwartalne z monitoringu realizacji projektu – działanie F.5
Annex 11 – Quarterly reports – action F.5
- 8.1.12. Zał. nr 12 – Kserokopia postępowania przetargowego, umowa z wykonawcą na dostarczenie odbiorników GPS, faktura z potwierdzeniem przelewu oraz protokół odbioru – działanie A.2
Annex 12 – Tender procedure, contracts with the contractor – GPS receivers, invoice with confirmation of the transfer and acceptance protocol – action A.2
- 8.1.13. Zał. nr 13 – Kserokopia postępowania przetargowego, umowa z wykonawcą na remont murów zamku Czorsztyn, faktura z potwierdzeniem przelewu oraz protokół odbioru – działanie C.4
Annex 13 – Tender procedure, contract with the contractor for the renovation of the walls of Czorsztyn Castle, invoice with confirmation of the transfer and acceptance protocol – action C.4
- 8.1.14. Zał. nr 14 – Tabela wskaźników
Annex 14 – Indicators table

8.2. Dissemination annexes

- 8.2.1. Zał. nr 15 – Kalendarz ścienny 2020
Annex 15 – Wall calendar 2020
- 8.2.2. Zał. nr 16 – Dokumentacja fotograficzna projektu – DVD
Annex 16 – Photographic documentation – DVD
- 8.2.3. Zał. nr 17 – wersja elektroniczna niniejszego sprawozdania oraz załączniki – klucz USB.
Annex 17 – electronic version of this report and attachments - USB.

8.3. Zał. nr. 18 – Financial report and annexes